

Humaniteit in het terugkeerproces: Zicht op Uitzettingen

Stichting LOS

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Respondenten	6
2. Voorbereiding van de uitzetting.....	8
2.1 Informatie.....	8
2.2 Isolatie	10
2.3 Bagage	12
2.4 Medicatie.....	13
2.5 Fouilleren.....	14
2.6 Conclusie	15
3. Het vervoer naar de luchthaven.....	17
3.1 Voorbereiding DV&O.....	17
3.2 Transport	18
3.3 Dwangmiddelen	20
3.4 Conclusie	21
4. Het grondproces op de luchthaven	22
4.1 Voorbereiding vlucht.....	22
4.2 Ophoudruimte.....	23
4.3 Eten en drinken	24
4.4 Dwangmiddelen	25
4.4 Betreden vliegtuig	26
4.5 Conclusie	27
5. De vlucht.....	28
5.1 Communicatie	28
5.2 Eten en drinken, toiletbezoek	28
5.3 Medische zorg	29
5.4 Dwangmiddelen	30
5.5 Conclusie	31
6. Overdracht aan de ontvangende autoriteiten	32
6.1 Ontvangst aankomstland	32
6.2 Identiteitsdocumenten.....	33
6.3 Medische zorg	34
6.4 Conclusie	35
7. Recht op klagen	36
7.1 Klagen in fase 1: de voorbereiding.....	36
7.2 Klagen in fase 2: het vervoer naar de luchthaven.....	36
7.3 Klagen in fase 3, 4 en 5: luchthavenproces, vlucht en overdracht.....	37
8. Conclusie en aanbevelingen	38
8.1 Conclusie	38
8.2 Aanbevelingen.....	39
8.3 Vervolg.....	40
Literatuurlijst	41
Bijlage 1: Vragenlijst	43
Bijlage 2: Infographic Geboeid vervoer	48

Inleiding

'Dhr. Mehimmed bevond zich helemaal achterin op de laatste rij van het vliegtuig. Het eerste dat wij van hem zagen was dat hij liggend plat op de stoelen gedrukt werd. Drie mannen van de marechaussee zaten bovenop hem. Niet veel later begon hij te roepen, en zagen wij zijn gezicht kort boven de stoelen uitkomen. Na een aantal seconden verdween hij naar beneden en zagen we niets meer van hem. Hij werd door de marechaussee met fysiek geweld in bedwang gehouden. Om hem stil te krijgen werd zijn mond afgedekt, en ook zijn ogen waren afgedekt. We zagen alleen zijn voeten nog uitsteken en bewegen.

Er was veel marechaussee aanwezig in het vliegtuig om zowel de heer Mehimmid als kritische passagiers koste wat het kost en met geweld in bedwang te houden. We telden op enig moment zo'n 12 marechaussee-medewerkers in het vliegtuig. Op het filmen van de situatie werd fel gereageerd door zowel de KLM als de marechaussee. Passagiers die filmde werden gedwongen het gefilmde materiaal te verwijderen onder de dreiging dat niet opvolgen zou betekenen dat je van boord gehaald zou worden en gearresteerd. Later vernamen we in de media dat de marechaussee hierover verklaarde dat van dwang geen sprake was geweest. Dat hebben wij anders ervaren. Het werd voor een grote groep verontruste passagiers een bedrukte vlucht waarbij de gebeurtenissen met elkaar besproken werden. Dhr. Mehimmed werd de rest van de reis bewaakt door 4 leden van de marechaussee'.¹

Berichten over misstanden bij gedwongen uitzettingen bereiken af en toe het nieuws. Ook het Meldpunt Vreemdelingendetentie van Stichting LOS ontvangt soms verhalen over uitzettingen die niet goed verlopen zijn. Het Meldpunt is een gratis hulplijn waar vreemdelingen in detentie naar kunnen bellen voor hulp of advies als ze klachten hebben over hun detentie-omstandigheden of als ze misstanden in detentie willen melden.

Uit de verhalen van vreemdelingen over hun uitzetting vermoedden wij dat deze niet altijd voldoen aan de standaarden die zowel nationaal als internationaal vastgesteld zijn. Stichting LOS is daarom een project gestart om gedwongen uitzettingen van vreemdelingen zonder verblijfsvergunning in kaart te brengen. Doel was om inzicht te krijgen in de werkwijze van officiële diensten tijdens de uitzetting, en achterhalen hoe de uitzetting in de praktijk door de vreemdelingen ervaren wordt.

Voor dit rapport hebben we gesproken met vreemdelingen die met uitzetting zijn geconfronteerd en met enkele verantwoordelijken van de betrokken diensten. Na een beschrijving van de respondenten gaan we in op het terugkeerproces zelf. Wij onderscheiden daarbij, naar analogie van het Toetsingskader van de Inspectie Toezicht en Terugkeer², vijf specifieke fasen te weten:

1. de voorbereiding op het vervoer,
2. het vervoer naar de luchthaven,
3. het grondproces op de luchthaven,
4. de vlucht, en tot slot
5. de overdracht in het land van aankomst.

We beschrijven per fase steeds de praktijk vanuit het oogpunt van de verantwoordelijke diensten en vanuit de ervaringen van de vreemdelingen die met uitzettingen geconfronteerd zijn. Aan het eind van dit rapport volgen de conclusies en aanbevelingen.

Voor de uitvoering van de interviews en analyse zijn wij dank verschuldigd aan de volgende stagiaires: Nicolien de Gier, Cheyenne Martin en Saskia Tdlohreg, en aan vrijwilliger Vincent Burguet.

¹ uit: <https://www.doorbraak.eu/minstens-12-marechausees-betrokken-bij-deportatie-geweld-tegen-soedanese-vluchteling-ezzedine-mehimmid/>

² Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018a.

1. Respondenten

Voor dit onderzoek hebben wij deskresearch gedaan, gesproken met twee medewerkers van de Dienst Vervoer en Ondersteuning en één huidige en één voormalige inspecteur van de Inspectie Toezicht en Terugkeer.

Een belangrijk deel van het onderzoek bestond uit interviews met 10 vreemdelingen die in het uitzetproces hebben gezeten. Zij beschreven in totaal 13 uitzettingen (of pogingen daartoe). Ook zijn twee extra situaties toegevoegd waarover wij via anderen geïnformeerd zijn. Dat betrof de uitzetting van twee minderjarige broertjes die naar de Oekraïne zijn uitgezet: zij zijn door een bekende geïnterviewd om hen niet te zwaar te belasten. Bovendien hebben we één situatie toegevoegd die we uit de media kennen. Zo komen wij in totaal op 15 uitzettingen. Van deze zijn er zeven niet voltooid en acht wel voltooid. Één man werd drie keer vergeefs geprobeerd uit te zetten naar Guinee Conacry en een ander twee keer vergeefs naar Sierra Leone.

De contacten met de 10 vreemdelingen zijn voornamelijk gelegd via het reguliere werk van het Meldpunt Vreemdelingendetentie. Vreemdelingen die het Meldpunt belden en dreigden uitgezet te worden, werd gevraagd of zij contact met het Meldpunt op wilden nemen na de (poging tot) uitzetting. Ook werd gevraagd of zij anderen kenden die dreigden uitgezet te worden. Op de website en in de nieuwsbrief van het Meldpunt riepen wij mensen op om uitzettingen te melden. Er is een oproep voor verhalen gedaan bij Stichting Migratierecht, en een oproep via de contacten van Stichting LOS. Bovendien namen we contact op als we via andere bronnen te horen kregen dat iemand uitgezet dreigde te worden.

De verhalen betreffen (pogingen tot) uitzetting van in totaal 10 mannen, twee minderjarige jongens, en één vrouw. Hun leeftijden variëren van 19 tot 38 jaar, de twee minderjarigen waren 10 en 14 jaar. De meesten kwamen uit Afrika (Nigeria, Guinee Bissau, Guinee Conacry, Sierra Leone, Ethiopië, Somalië, Soedan), anderen kwamen uit China, Irak, Oekraïne en Roemenië. De meesten zouden naar hun herkomstland uitgezet worden, één West-Afrikaanse man werd naar Spanje uitgezet en een man uit Guinee Bissau naar Italië.

Uitzetting	geslacht	leeftijd	land van herkomst	Datum uitzetting	plaats uitzetting	uitzetting naar?	uitzetting gelukt?
Nr 1	Man	20	Irak	22-08-18	Schiphol	Irak	Afgebroken
Nr 2	Man	29	Nigeria	19-12-16	Schiphol	Nigeria	Voltooid
Nr 3	Man	25	West-Afrika	01-10-18	Schiphol	Spanje	Voltooid
Nr 4	Vrouw	24	China	27-10-18	Schiphol	China	Voltooid
Nr 5	Man	19	Guinee Bissau	28-06-18	Schiphol	Italië	Voltooid
Nr 6	Man	25	Somalie	09-11-18	Schiphol	Tanzania	Afgebroken
Nr 7 (1)	Man	25	Guinee Conacry	22-10-18	Schiphol	Guinee Conacry	Afgebroken
Nr 7 (2)	Man	25	Guinee Conacry	05-11-18	Schiphol	Guinee Conacry	Afgebroken
Nr 7 (3)	Man	25	Guinee Conacry	15-11-18	Brussel	Guinee Conacry	Afgebroken
Nr 8 (1)	Man	37	Sierra Leone	03-08-18	Schiphol	Sierra Leone	Afgebroken
Nr 8 (2)	Man	37	Sierra Leone	04-08-18	Schiphol	Sierra Leone	Afgebroken

Nr 9	Man	10 en 14	Oekraïne	15-12-18	Schiphol	Oekraïne	Voltooid
Nr 10	Man	32	Roemenië	11-01-19	Schiphol	Roemenië	Voltooid
Nr 11	Man	38	Ethiopië	12-06-17	Schiphol	Ethiopië	Voltooid
Nr 12	Man	25	Soedan	05-01-19	Schiphol	Soedan	Voltooid

Tabel 1: Uitzettingen

De gebruikte vragenlijst voor de interviews vindt u in bijlage 1 achteraan dit rapport. De citaten uit dit rapport komen van de geïnterviewde personen.

2. Voorbereiding van de uitzetting

Bijna alle vreemdelingen met wie wij spraken (behalve de twee minderjarige broertjes) werden uitgezet vanuit Vreemdelingendetentie. De uitzetting is voorbereid door de Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V). Als het goed is worden vreemdelingen ruim tevoren geïnformeerd over de ophanden zijnde uitzetting. Sommigen worden op dat moment geïsoleerd. Vóór vertrek moet de bagage gecontroleerd worden. Ook moet de vreemdeling worden gefouilleerd voordat hij in het busje stapt om naar de luchthaven vervoerd te worden. In het vervolg van deze paragraaf beschrijven we hoe de voorbereidingsfase er in de praktijk uit ziet.

2.1 Informatie

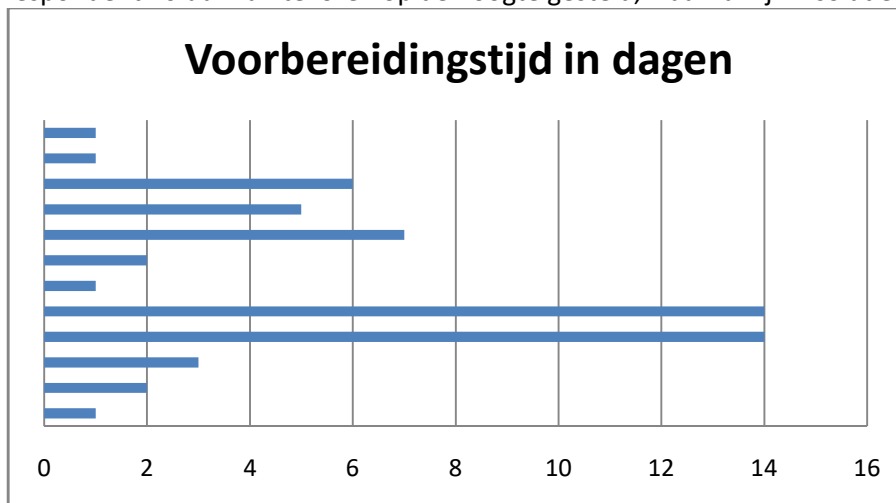
Diensten

De DT&V is verantwoordelijk voor een correcte en volledige informatievoorziening aan de vreemdeling voorafgaand aan de uitzetting³. Onder andere moet DT&V minimaal 48 uur van tevoren de vreemdeling op de hoogte brengen van zijn uitzetting⁴, zodat de vreemdeling voorbereidingen kan treffen, afscheid kan nemen of rechtsmiddelen kan aanwenden.

DT&V moet ook andere diensten informeren over aspecten als persoonlijke eigendommen, fysieke kenmerken (zoals handicaps) en medische omstandigheden⁵. Wanneer dit soort belangrijke aspecten niet in orde zijn, kan er onrust ontstaan tijdens de uitzetting, omdat andere actoren zich hierdoor niet goed of adequaat hebben kunnen voorbereiden. Volgens de huidige inspecteur blijkt in de praktijk dat fysieke kenmerken nog wel eens verkeerd doorgegeven worden⁶. Hierdoor ontstane onrust kan ook spanning teweeg brengen bij de vreemdeling. Dat is niet wenselijk, omdat de uitzetting voor de vreemdeling dan als extra traumatiserend kan worden ervaren.⁷

Vreemdeling

In vier van de 12 uitzettingen waarover wij informatie hebben, is de vreemdeling korter dan 48 uur van tevoren op de hoogte gesteld van de uitzetting (zie figuur 1). In het ergste geval werd een respondent 16 uur van tevoren op de hoogte gesteld, waarna hij in isolatie werd geplaatst.

Figuur 1: voorbereidingstijd in dagen

³ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018a, pagina 8.

⁴ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018a, pagina 8.

⁵ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018b, pagina 9

⁶ Interview huidige inspecteur.

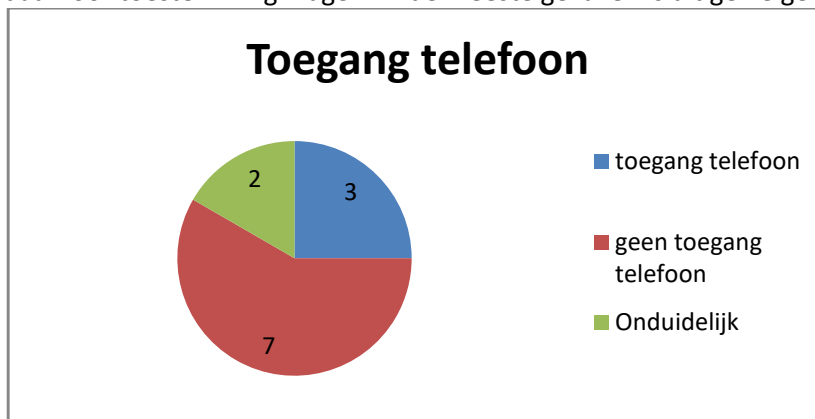
⁷ Nationale ombudsman, 2015b, pagina 11.

Vreemdelingen weten vaak niet wat hen te wachten staat, en worden niet altijd adequaat geïnformeerd, zoals deze man vertelt:

‘Ik wist niet wat er gebeurde en er werd niks aan mij uitgelegd. Ik was bang om iets te zeggen, omdat ik dacht dat de bewakers mij anders iets aan zouden doen.’ (Meneer M. uit Guinee Bissau, 19 jaar, uitgezet naar Italië).

‘Het was de eerste keer dat mij zoiets (lees: uitzetting) gebeurde en het was een hele nare ervaring voor mij. Ik vond het hele proces erg overweldigend. Ik weet niet goed hoe ik het moet verwoorden. Ik wist gewoon niet wat er zou gebeuren. In de wachtruimte (op Schiphol) voelde ik mij erg gestrest en er was niemand aan wie ik iets kon vragen.’ (Meneer M. uit Guinee Bissau, 19 jaar, uitgezet naar Italië).

Meerdere vreemdelingen geven aan dat zij een vriend wilden bellen. Vanuit isolatie moeten ze daarvoor toestemming vragen. In de meeste gevallen is dit geweigerd (zie figuur 2).

Figuur 2: toegang tot de telefoon voorafgaand aan de uitzetting

Uit meerder interviews komt naar voren dat de voorbereiding van DT&V soms onzorgvuldig verloopt, bijvoorbeeld door het gebruik van een verkeerde naam. Dat vertelt bijvoorbeeld deze Somalische man, die naar Tanzania zou worden uitgezet:

‘I had to sign for my luggage, but I didn’t. I also didn’t sign out by the detentioncentre and when I was back at the detentioncentre again I didn’t sign in. Because it was all under a wrong name.’ (Meneer R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken).

Norm

Uit het Toetsingskader Terugkeer en Vertrek⁸ blijkt dat de vreemdeling die wordt uitgezet en zijn gemachtigde minimaal 48 uur voorafgaand aan het feitelijk vertrek op de hoogte moeten zijn gesteld over alles wat relevant is voor de vreemdeling. Dit gaat onder andere om informatie over de vluchttijd, vluchtdatum, de stappen in het proces, de wettelijke regels, en praktische uitvoeringsinformatie. Bij praktische uitvoeringsinformatie kan gedacht worden aan het moment wanneer de bagage ingepakt moet zijn, met wie de vreemdeling allemaal in aanraking komt, of de reisdocumenten kloppen, of hij wordt opgevangen in het herkomstland, enzovoort. Dit is enerzijds belangrijk voor de vreemdeling, zodat die zijn reis kan voorbereiden. Maar het is ook van belang voor de advocaat om eventueel rechtsmiddelen in te kunnen stellen.

⁸ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018a.

De Nationale ombudsman stelt dat de overheid mensen actief en met het oog op hun belangen adequaat van informatie moet voorzien. Verder zegt hij dat van overheidsinstanties gedurende het hele proces een open houding mag worden verwacht, zodat de overheid transparant en toetsbaar is.⁹ Daarom is het volgens de ombudsman zowel voor als tijdens het uitzettingsproces belangrijk dat de vreemdeling tijdig op de hoogte gesteld wordt van alle relevante aspecten, zodat een vreemdeling zijn advocaat op de hoogte kan brengen.¹⁰

De Nationale ombudsman oordeelde in 2012 over een klacht van een advocaat dat DT&V de vreemdeling te laat geïnformeerd had over de uitzetting.¹¹ De advocaat gaf aan dat 24 uur niet voldoende is voor het aanspannen van rechtsmiddelen tegen de voorgenomen uitzetting. Het niet tijdig op de hoogte stellen van de vreemdeling was volgens de ombudsman een schending van het beginsel van Fair Trial.¹² Volgens de Nationale ombudsman is het beginsel van Fair Trial extra belangrijk voor vreemdelingen omdat zij afhankelijk zijn van beperkte communicatiemiddelen. Daarom rust op de overheid de verplichting om ervoor te zorgen dat zij ondanks deze beperkingen voldoende toegang hebben tot de voor hen openstaande rechtsmiddelen en tot de mogelijkheid om hun reis naar het land van herkomst adequaat voor te bereiden.

Ook blijkt uit een rapport van de Nationale ombudsman dat het niet tijdig en volledig informeren over de precieze omstandigheden en voorwaarden, kan leiden tot een medische noodsituatie.¹³ De uitgeprocedeerde asielzoekster in deze zaak had de tijd en informatie nodig om zo'n situatie te kunnen voorkomen en omdat die tijd en informatie haar niet gegeven waren, oordeelde de Nationale ombudsman dat DT&V hier nalatig gehandeld heeft.

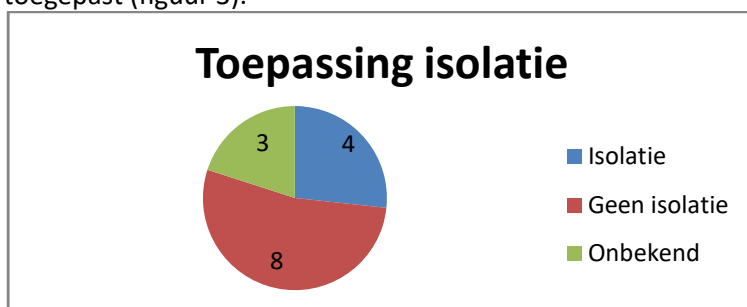
Het is in het belang van de voortgang in het terugkeerproces om de uit te zetten persoon de kans te geven om relaties te informeren vóór het vertrek, aldus de Inspectie.¹⁴ De norm is dus dat de vreemdeling mag bellen; als er gegronde redenen zijn om daarvan af te wijken, moet dat gemeld worden.

2.2 Isolatie

Regelmatig worden vreemdelingen door medewerkers van het detentiecentrum in een isoleercel geplaatst nadat zij over de uitzetting zijn geïnformeerd.

Vreemdeling

Zoals uit onderstaand diagram blijkt werd in vier van de 15 bij ons bekende uitzettingen isolatie toegepast (figuur 3).

Figuur 3: toepassing van isolatie

⁹ Nationale ombudsman, 2011; Nationale ombudsman, 2016a.

¹⁰ Nationale ombudsman, 2012a.

¹¹ Nationale ombudsman, 2012b.

¹² Het beginsel van fair trial; Artikel 6 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

¹³ Nationale ombudsman, 2016a.

¹⁴ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018a.

De isolatie is een ingrijpende maatregel, zeker voor mensen die onzeker zijn over wat hen te wachten staat. Vreemdelingen vertellen hierover:

'Een dag voor mijn uitzetting werd ik in een isoleercel geplaatst. Ik werd zonder eten in isolatie geplaatst. Van 6 tot 10 uur heb ik meerder keren gebeld via de intercom om te vragen of ik eten kon krijgen. Elke keer dat ik belde, zeiden de bewakers 'nu niet, ik breng later eten' of 'heb nu geen tijd', maar ik kreeg niks. Ik ben uiteindelijk zonder eten gaan slapen. Ik had van de kraan in het toilet maar water gedronken.' (Meneer A. uit Roemenië, 32 jaar, uitgezet naar Roemenië).

'De manager van isolatie zei tegen mij dat het 'for my own reason' was dat ik in isolatie werd gezet, omdat 'I was in stress'. Ik vroeg om een bijbel en die had ik gekregen om kalm te blijven. In isolatie had ik dus alleen de bijbel, verder niks.' (Meneer S. uit Ethiopië, 38 jaar, uitgezet naar Ethiopië).

Mevrouw W. was niet in isolatie gezet vóór de uitzetting, maar wel op een eerder moment. Ze heeft daar nog steeds nachtmerries over:

'I unfortunately had been to the isolation in both a GGZ instelling and the detention. Both of them were after all traumatic, the GGZ one was indeed WAY MUCH BETTER than in the detention.(...) In the isolation at GGZ instelling, I really got "extra care". There was at least one nurse staying with me 24/7. When it was necessary, they would also ask the psychiatrists to prescribe extra medicines to ease my tension.

In detention, it was completely different. Not just leaving (or locking) me alone in a room with cameras on, being extremely lonely and scared. Refusing to provide any extra necessary help even when they were fully aware of my health conditions and witnessed me struggling through the cameras. That's not "extra care" but "extra torture". (...)

Back in China, I often have nightmares. In these dreams, authorities are continuously monitoring me. I tried often to commit suicide in these dreams. But there was no way to run from the torture.' (Mevrouw W. uit China, 24 jaar, uitgezet naar China).

Norm

Op grond van de Penitentiaire Beginselenwet kan een vreemdeling in afzondering geplaatst worden.¹⁵ Dit kan plaatsvinden als straf- of als orde-maatregel. Uit medisch onderzoek blijkt dat isolatie – ook kortdurende – schadelijk kan zijn voor de geestelijke gezondheid.¹⁶ Volgens het Europees Comité ter voorkoming van Foltering (Committee for the Prevention of Torture, CPT) mag isolatie alleen worden gebruikt als het strikt noodzakelijk is.¹⁷ Dat wil zeggen: als er geen minder ingrijpende middelen voorhanden zijn om de veiligheid of de orde in het detentiecentrum te waarborgen. Bovendien moet de maatregel proportioneel zijn, niet discriminerend, en moet het gebruik ervan worden verantwoord. Isolatie kan ook botsen met artikel 8 van het EVRM, het recht op privéleven. Ook hier geldt dat de maatregel noodzakelijk en proportioneel moet zijn. Ook VN Minimum Rules for the Treatment of Prisoners en de European Prison Rules schrijven terughoudendheid voor bij het toepassen van isolatie.¹⁸

In de bovenbeschreven situaties zal de isolatie waarschijnlijk als orde-maatregel zijn opgelegd. Het is het de vraag of aan de strikte voorwaarden voor de maatregel voldaan werd. Maar omdat hierover geen klachten meer konden worden ingediend, is de proportionaliteit niet getoetst.

¹⁵ Pbw art 23.

¹⁶ Jules Lobel, Peter Scharff Smith (ed): Solitary Confinement: Effects, Practices, and Pathways toward Reform, Oxford 2020

¹⁷ Council of Europe (2011)

¹⁸ Werkgroep Gezondheid en Zorg in Vreemdelingendetentie (2015).

2.3 Bagage

Diensten

Het is de verantwoordelijkheid van medewerkers van de DJI dat de (juiste) vreemdeling op tijd klaar staat voor het vertrek en dat zijn of haar bagage correct verpakt en gelabeld is.

De huidige inspecteur vertelt dat vreemdelingen alles mogen meenemen, maar het gewicht moet vantevoren bekend zijn. De uitzetting kan worden geannuleerd als de bagage onvolledig is of meer dan gepland. Daarom is uiteindelijk de Werkgroep Bagage opgericht met verschillende diensten, zodat het voorbereiden van het meenemen van de bagage beter gecoördineerd is.¹⁹

Vreemdeling

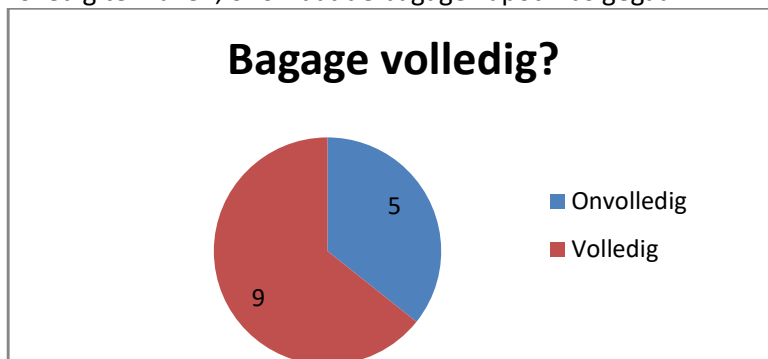
Vreemdelingen vinden het belangrijk dat zij genoeg tijd krijgen om zich rustig voor te bereiden voor het vertrek. Hiermee wordt onder andere voorkomen dat de bagage onvolledig is of de vreemdeling door de haast erg gestrest wordt. Zo vertellen deze vreemdelingen:

‘Ik werd heel erg gehaast in het detentiecentrum. De bewakers waren crazy en aan het schreeuwen. Ze maakten mij wakker en zeiden dat ik mijn spullen moest inpakken. Ze gingen daarna mijn cel controleren en zeiden tegen mij dat ik de wc moest schoonmaken en de grond moest dweilen.’ (Meneer E. uit Nigeria, 29 jaar, uitgezet naar Nigeria).

“Een dag voor mijn uitzetting werd ik in een isoleercel geplaatst. Ik werd zonder eten in isolatie geplaatst. Van 6 tot 10 uur heb ik meerder keren gebeld via de intercom om te vragen of ik eten kon krijgen. (...) Vier uur in de ochtend werd ik wakker gemaakt door een bewaker. Die bewaker zei ‘wakker worden, opschieten, we moeten gaan!’ Ik had vijf minuten de tijd om mij klaar te maken en daarna moest ik mijn cel verlaten. Mijn spullen werden door de bewaker gepakt. Ik kon niet douchen en geen afscheid nemen en had geen eten of drinken meegekregen. Dat ik zonder eten in isolatie werd gezet en dat ik wakker werd gemaakt en binnen vijf minuten weg moest vond ik echt niet leuk.’ (Meneer A. uit Roemenië, 32 jaar, uitgezet naar Roemenië).

‘No no, I had no time to change. I don’t brush, no douche nothing. Wake up, go! Put everything in your bag! Really fast! Guards told me: we help you. They open the bag and put everything in it. But they forget my book. They leave my book on bed. So there were some stuff left behind, because of the time. But it was my book.’ (Meneer R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken).

In eenderde deel van de uitzettingen geven respondenten aan dat hun bagage niet volledig was (Figuur 4). Dit kwam omdat spullen nog bij vrienden lagen, er te weinig tijd was om de bagage volledig te maken, of omdat de bagage kapot was gegaan.

Figuur 4: Vreemdelingen met onvolledige bagage

¹⁹ Interview huidige inspecteur.

Zo vertelt een respondent dat hij zijn laptop en zijn parfum gebroken terugkreeg op de dag van de uitzetting. Toen hij hierover klaagde, zeiden de medewerkers van DJI dat ze niet wisten hoe dat was gebeurd en deden ze er niets mee. Ook de volgende respondent die vertelt over de uitzetting van hem en zijn broertje, klaagt over onverschilligheid van de medewerkers:

‘Vanwege overgewicht mocht één tas met kleding, een X- box en de knuffelbeer van mijn broertje niet mee en het bleef achter in het detentiecentrum. Mijn advocaat moest er persoonlijk achteraan om mijn spullen terug te krijgen.’ (Jongen M. uit Oekraïne, 14 jaar, uitgezet naar Oekraïne).

Norm

In artikel 17 lid 1 HGEU staat het volgende²⁰: *Eenieder heeft het recht de goederen die hij rechtmatig heeft verkregen, in eigendom te bezitten, te gebruiken, erover te beschikken en te vermaken. Niemand mag zijn eigendom worden ontnomen, behalve in het algemeen belang, in de gevallen en onder de voorwaarden waarin de wet voorziet en mits het verlies tijdig op billijke wijze wordt vergoed. Het gebruik van de goederen kan bij wet worden geregeld, voor zover het algemeen belang dit vereist.*

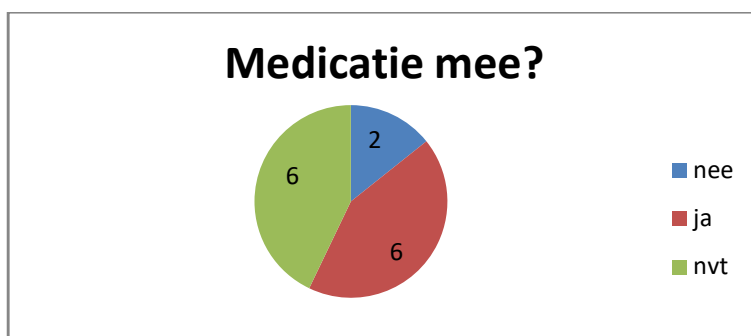
De bagage die meegenomen wordt is vaak het enige wat de vreemdeling nog bezit. Het is daarom belangrijk dat er voorzichtig omgegaan wordt met deze bezittingen, zodat ze niet kapot, beschadigd of kwijt raken. Zo oordeelde de Nationale ombudsman in 2016 dat het COA nalatig gehandeld had, omdat het de kleren van een gezin was kwijtgeraakt tijdens een overplaatsing.²¹ Deze zelfde norm geldt voor DJI in het geval van uitzettingen.

Uit de uitspraak van de Rechtbank Assen van 24 mei 2004²² blijkt dat twee keer eerder een vlucht is geannuleerd omdat de vreemdeling had aangegeven dat zijn bagage niet (volledig) aanwezig was. Uit deze uitspraak blijkt dat het recht op eigendom voor de rechtbank zo belangrijk is, dat dit rechtvaardigt dat de vreemdeling twee maal zijn vlucht heeft geannuleerd.

2.4 Medicatie

Vreemdeling

Van de acht uitzettingen waar dit van toepassing was, kregen er twee geen medicatie mee (figuur 5).

Figuur 5: medicatie meegekregen of niet?

Eén man werd direct uit het ziekenhuis uitgezet, en vertelt dat zijn behandeling daardoor afbrak:

²⁰ Zie ook artikel 17 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

²¹ Nationale ombudsman, 2016.

²² Rb Assen AWB 04/21797, 24.5.2004, ECLI:NL:RBSGR:2004:AP4390

Mijn behandeling werd gestopt omdat ik werd uitgezet, dus ik had nog steeds een infectie op de dag van mijn uitzetting. Ik had geen medicatie hiervoor meegekregen toen ik uitgezet werd. Hierdoor had ik veel pijn tijdens de uitzetting. (Dhr E. uit Nigeria, 29 jaar, uitgezet naar Nigeria)

Een ander miste zijn medicijnen tegen hoge bloeddruk tijdens de uitzetting:

Here in detention I got blood pressure medicine. One time a day. When they tried to deport me, I did not get any blood pressure medicines. They also didn't give me medicine for in Tanzania. During the process there was no medical escort. Also no medical escort by the plane. So actually they never checked my health. (dhr R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken)

Dhr F. uit Guinee Conacry werd drie keer vergeefs geprobeerd uit te zetten naar Guinee. Hij vertelt dat hem steeds voorafgaand aan de uitzetting, gedwongen bloed werd afgenomen. Hij heeft nooit begrepen waarvoor dit diende en werd hier ook niet over geïnformeerd.

Norm

De medische dienst van het detentiecentrum is verantwoordelijk voor het meegeven van het medisch dossier, het medische paspoort, de fit to fly verklaring, de beschikbaarheid van medische begeleiding tijdens de uitzetting, de beschikbaarheid van juiste en voldoende medicatie voor minimaal de voorziene duur van de terugkeeroperatie en medicatie voor de eerste periode van verblijf op de terugkeerlocatie. De diensten DT&O en KMar moeten steeds controleren of de medische documentatie en de medicijnen inderdaad meegegeven zijn.

Het meegeven van de juiste medicatie is belangrijk om de gezondheid van de vreemdeling te kunnen waarborgen, ook in de eerste periode na terugkeer.

2.5 Fouilleren

Diensten

Na het inpakken van de bagage moet de vreemdeling, in aanwezigheid van medewerkers van de DV&O, door medewerkers van de DJI gefouilleerd worden. Fouilleren is uitwendig onderzoek aan kleding en bagage. De wagencommandant van DV&O controleert of de vreemdeling is gefouilleerd en of de voor vervoer aangeboden vreemdeling degene is voor wie het vervoer is aangevraagd. Als de vreemdeling nog niet is gefouilleerd door medewerkers van de DJI, doen de medewerkers van de DV&O dit alsnog (art. 29 Penitentiaire beginselenwet (Pbw)).

Vreemdeling

Alle vreemdelingen zijn gefouilleerd vóór het vertrek uit het Detentiecentrum. Eén man is gevisiteerd in plaats van gefouilleerd. Visitatie is inwendig onderzoek. In het verleden was visitatie een standaard-procedure voor alle vervoer van vreemdelingen, na 2013 is visitatie grotendeels vervangen door de bodyscan.²³ Maar visitatie komt soms nog voor. Deze man vertelt hoe hij werd gevisiteerd vóór de uitzetting:

'Ik werd in het detentiecentrum gefouilleerd (bedoeld wordt: gevisiteerd) door een man. In alle holtes werd er gevoeld. Ik wilde niet dat zij mij uitkleedden dus ik deed zelf mijn broek naar beneden zodat ze niet meer zo veel aan mij hoefden te zitten.' (Meneer M. uit West-Afrika, 25 jaar, uitgezet naar Spanje).

²³ Wetsvoorstel Terugkeer en Vreemdelingenbewaring, kamerstuk 34309, 2015

Norm

Fouilleren is toegestaan op grond van art 29 Penitentiaire Beginselenwet. De fouillering moet altijd plaatsvinden door een daartoe bevoegde ambtenaar van hetzelfde geslacht als de gefouilleerde.

Onder visitatie wordt verstaan het schouwen van het ontblote lichaam, waaronder ook de intieme delen, waarbij volgens de staatssecretaris het lichaam tevens oppervlakkig kan worden aangeraakt.²⁴ Visitatie is toegestaan volgens artikel 31 van de Penitentiaire Beginselenwet: de directeur kan bepalen dat een gedetineerde in het lichaam wordt onderzocht. Voorwaarde voor visitatie is dat dit noodzakelijk is ter afwending van ernstig gevaar voor de handhaving van de orde of de veiligheid in de inrichting dan wel voor de gezondheid van de gedetineerde. Het onderzoek in het lichaam moet verricht worden door een arts of, in diens opdracht, door een verpleegkundige.

Visitatie wordt vaak als intimiderend ervaren, omdat de vreemdeling zich helemaal uit moet kleden en soms in een bepaalde houding moet gaan staan, zodat de bewakers dan beter zicht hebben in de holttes. Dit wordt als extra zwaar ervaren als er meerdere bewakers staan te kijken. Door de vernedering kan visitatie een schending inhouden van de onaantastbaarheid van het lichaam²⁵ en het verbod op een vernederende behandeling.²⁶ Naar aanleiding van vragen door kamerlid J. Voordewind, op verzoek van Amnesty International en Stichting LOS, zijn sinds 2013 bodyscans in de detentiecentra geïnstalleerd, waardoor visitatie niet meer nodig zou moeten zijn.²⁷ In het Wetsvoorstel Terugkeer en Vreemdelingenbewaring staat dat visiteren absoluut niet meer mag.²⁸

2.6 Conclusie

Er valt veel te verbeteren in het proces van voorbereiding van de uitzetting. Steeds blijkt dat ongeveer in eenderde van de bij ons bekende pogingen tot uitzetting de norm niet werd gehaald. Het betreft de volgende onderdelen in de voorbereidingsfase:

- tijdige informatie over het vertrekmoment: hoewel de norm voorschrijft dat vreemdelingen 48 uur van tevoren op de hoogte gesteld worden van hun geplande uitzetting, is deze norm in vier van de twaalf uitzettingen niet gehaald. Vreemdelingen kunnen daardoor stressvol reageren en minder goed meewerken.
- toegang tot telefoon: vreemdelingen horen toegang te hebben tot een telefoon om vrienden en kennissen op de hoogte te stellen van de geplande uitzetting. In drie van de twaalf door ons beschreven uitzettingen kreeg de vreemdeling geen toegang tot de telefoon voorafgaand aan de uitzetting. Zij konden daardoor bijvoorbeeld geen bagage laten brengen naar het detentiecentrum, of vrienden informeren om hen op te halen bij aankomst.
- het toepassen van isolatie: isolatie is een zware maatregel die steeds een individuele afweging vereist. In vier van de twaalf uitzettingen is de vreemdeling in isolatie geplaatst voorafgaand aan de uitzetting. Door de isolatie voelen de vreemdelingen zich vaak eenzaam en machteloos en raken gestresst.
- zorgvuldigheid bij het inpakken van bagage. Het is belangrijk dat vreemdelingen zoveel mogelijk van hun persoonlijke bezittingen kunnen meenemen. Helaas miste in vijf van de veertien uitzettingen een deel van de bagage of was deze stuk.
- meegeven van medicatie: in twee van de acht gevallen waar dit van toepassing was, is geen medicatie meegegeven. Geen enkele vreemdeling kreeg een medisch paspoort mee.

²⁴ Voorstel Wet Terugkeer en Vreemdelingenbewaring (2015)

²⁵ Voorstel Wet Terugkeer en Vreemdelingenbewaring, 2015, pagina 12; Artikel 11 Grondwet.

²⁶ Voorstel Wet Terugkeer en Vreemdelingenbewaring, 2015, pagina 12; Artikel 3 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

²⁷ Meldpunt Vreemdelingendetentie, 2018

²⁸ Idem.

- visitatie alleen toepassen als het echt niet anders kan: ondanks de aanwezigheid van bodyscans is er toch in één geval gevisiteerd.

Onzorgvuldige voorbereiding van het vertrek maakt vreemdelingen onzeker en boos, waardoor samenwerking in het vervolgtraject ook moeilijker tot stand komt.

3. Het vervoer naar de luchthaven

Het vervoer naar de luchthaven wordt uitgevoerd door de Dienst Vervoer en Ondersteuning. De vreemdeling wordt opgehaald in het detentiecentrum en in een busje naar de luchthaven gebracht. In sommige gevallen worden daarbij dwangmiddelen gebruikt.

3.1 Voorbereiding DV&O

Diensten

De Dienst Vervoer en Ondersteuning (DV&O) is onderdeel van de DJI en zorgt voor het vervoer van het detentiecentrum naar de luchthaven. Op de dag van de uitzetting krijgt de medewerker van DV&O te horen dat hij een vreemdeling moet vervoeren. Over het algemeen krijgt hij alleen de naam van de vreemdeling, diens geboortedatum en de tijd van vliegen. Alleen in het geval dat er bijzonderheden zijn, krijgen de medewerkers meer informatie. Bijzonderheden zijn bijvoorbeeld suïcidaliteit, ziekten, of geweld. Het komt echter voor dat deze informatie niet bekend is bij de medewerkers van DV&O, terwijl er wel sprake is van een bijzonderheid. Het maakt het voor de medewerkers van DV&O lastig om zich (voldoende) voor te bereiden op de uitzetting.²⁹

Uit een interview met een van de medewerkers van DV&O wordt duidelijk dat op dit punt veel te winnen valt. Zo geeft hij aan dat hij de informatie krijgt om 7 uur, terwijl hij eigenlijk om 7 uur moet vertrekken. Dit resulteert in een gehaaste werksfeer waardoor ze qua tijd bij het detentiecentrum vaak in de knel komen. Hij ervaart dit als een punt waarop de kwaliteit van DV&O nog flink verbeterd kan worden.³⁰

De medewerker van DV&O vertelt dat het niet gebruikelijk is dat vervoerders zich aan de vreemdeling voorstellen en dat het meestal van de vreemdeling afhangt of er een gesprek plaatsvindt. In sommige gevallen wordt verteld aan de vreemdeling waar de reis naartoe gaat en wordt de stemming van de vreemdeling getest door te vragen hoe het met hem gaat. De medewerker van DV&O geeft aan dat de mate van communicatie met de vreemdeling verschilt per medewerker. Het enige wat de medewerkers in hun achterhoofd houden, is dat ze een dienstverlenende instantie zijn en dat er afstand bewaard moet worden.³¹

Vreemdeling

Sommige vreemdelingen hebben goed contact gehad met de Dienst Vervoer en Ondersteuning, zoals blijkt uit onderstaand citaat:

'I told myself to behave good and not be aggressive, I had a good conversation with the Dutch policemen, they said: as a human they feel the pain, but it is their job. They were professional'. (Meneer S. uit Ethiopië, 38 jaar, uitgezet naar Ethiopië).

Norm

In het contact met de vreemdeling is het belangrijk om artikel 16 IVBPR te waarborgen, waarin staat dat de vreemdeling erkend moet worden als persoon. Mogelijk zou hieruit kunnen voortvloeien dat de vreemdeling in ieder geval geïntroduceerd wordt aan de DV&O-medewerkers, waarbij de vreemdeling ook wordt uitgelegd waar de reis heen gaat en wat van de DV&O medewerkers verwacht mag worden.

²⁹ Interview medewerker DV&O.

³⁰ Interview medewerker DV&O.

³¹ Interview medewerker DV&O.

3.2 Transport

Diensten

De DV&O maakt gebruik van transportbusjes. Dit zijn busjes met cellen erin die zijn uitgevoerd met beeld-, spraak- en geluidsmiddelen.³² Door de camera's kunnen de medewerkers in de gaten houden wat de stemming van de vreemdeling is, aldus een medewerker van DV&O. Ook zit er in elke auto een belletje waarop de vreemdeling kan drukken als hij iets wil melden aan de medewerkers van DV&O. Via een microfoon is de vreemdeling dan in staat om tegen de medewerkers van DV&O te praten en hen te horen. In de vervoersmiddelen van DV&O zitten echter geen veiligheidsriemen en ook geen airbags. De reden hiervoor zou zijn dat riemen mogelijk gebruikt kunnen worden door vreemdelingen om zichzelf te verwonden of te doden. Enerzijds loopt de vreemdeling risico in geval de veiligheidsriemen wel aanwezig zijn, maar de vreemdeling loopt anderzijds ook risico in geval de veiligheidsriemen niet aanwezig zijn, zeker als de bewegingsvrijheid van de vreemdeling beperkt is door de oplegging van handboeien.

Volgens een medewerker van DV&O kan DJI aangepast vervoer aanvragen indien een vreemdeling niet in een normale transportbus vervoerd kan worden. Als voorbeeld gaf hij een vreemdeling met een medische indicatie voor rugklachten. Het transportbusje heeft namelijk een kuipstoeltje dat erg hard is en het verergeren van de medische aandoening tijdens het proces van de gedwongen terugkeer door nalatigheid van de verantwoordelijke actoren moet worden voorkomen.³³

Het is ter voorbereiding op het vervoer belangrijk dat de vreemdeling op de hoogte gesteld wordt van het verloop in het geval van een noodsituatie. Volgens een medewerker van DV&O gebeurt dit in de praktijk niet, en weten vreemdelingen niet wat ze moeten doen als ze een ongeluk krijgen of als er een noodsituatie is.³⁴

Vreemdeling

Tijdens de reis naar de luchthaven staat de vreemdeling continue onder toezicht door middel van camera's en spreek- en luisterverbindingen in de voertuigen. Een vreemdeling gaf in een telefoongesprek met het Meldpunt Vreemdelingendetentie aan dat hij op deze manier geen privacy had en dat hij zich door het continue toezicht als een crimineel behandeld voelde.³⁵

In tien van de twaalf (pogingen tot) uitzetting waarover wij informatie hebben, is gebruik gemaakt van een transportbus met cellen. De meeste vreemdelingen klagen over het kleine hokje in de bus:

'I could not believe it. Like why can they take me? Just like serious? But it was real. Sometimes they drove really fast. Always, I had to grasp something.' (Meneer R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken).

'I was transported in a white van with blue stripes on it. I was locked alone in a cell. I could not move, because it was a tiny space. There was a camera and I think it was recording. I could sit the whole time, but I did not have a seatbelt. There were no seatbelts in the van and the door of the cell I was in, was locked. There were like three doors. They all were locked'. (Meneer R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken).

'Ik werd in een cel geplaatst in de transportbus. De cel was op slot en er was ook een camera. Ik had geen riem om. Er waren metalen stoelen in de transportbus, dus geen normale stoelen. Ik keek vooruit en het was heel klein. Ik kon niet goed bewegen en mijn knie raakte bijna de voorkant van

³² Interview medewerker DV&O.

³³ Interview medewerker DV&O.

³⁴ Interview medewerker DV&O.

³⁵ Dossier Meldpunt Vreemdelingendetentie.

de cel aan. Ik kon niet naar buiten kijken, het was helemaal afgeschermd. Er zat wel een lamp in de bus, dus het was niet donker binnenin de transportbus'. (Meneer M. uit Guinee Bissau, 19 jaar, uitgezet naar Italië).

'In het busje zat ik afgesloten en ik had geen invloed op de situatie. Ik voelde mij machteloos. Als iemand mij bijvoorbeeld pijn wou doen, dan kon ik helemaal niets doen. Ik voelde mij als een stuk bagage dat niks te vertellen had. Ik vond het ook erg dat ik niet wist wat er gebeurde.' (Meneer M. uit West-Afrika, 25 jaar, uitgezet naar Spanje).

Uit bovenstaande quotes blijkt dat vreemdelingen de ruimte als benauwend en onveilig ervaren. Dit komt onder andere doordat zij geen bewegingsruimte hebben, maar ook omdat ze opgesloten zitten.³⁶

Norm

In juni 2018 publiceerde het Europese Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) een factsheet over het transport van gedetineerden met daarin een aantal standaarden waaraan voertuigen moeten voldoen. Het CPT maakt hierin onderscheid tussen materiële condities, veiligheidsmaatregelen en beveiligingsmaatregelen.³⁷ Wat betreft materiële condities geeft het CPT verschillende afmetingen in hoogte, diepte en breedte waaraan de auto en de ruimte waar de gedetineerde in zit aan moet voldoen. Bovendien geeft het CPT aan wanneer een ruimte groot genoeg of juist te klein is voor het plaatsen van meerdere gedetineerden. Op deze manier moet tegemoet gekomen worden aan het recht van de vreemdeling op voldoende vrije bewegingsruimte. Daarnaast geeft het CPT aan dat het voertuig waarin de vreemdeling wordt vervoerd, schoon moet zijn, voldoende belicht, geventileerd en op een redelijke temperatuur. Verder moet het voertuig voorzien zijn van geschikte banken of stoelen, zodat de gedetineerde op een geschikte manier kan zitten. Deze voorwaarden komen tegemoet aan het recht van de vreemdeling op een waardige behandeling. Het CPT geeft verder aan dat er veiligheidsriemen aanwezig moeten zijn en dat er communicatiemogelijkheden moeten zijn in geval van nood.³⁸

Het CPT vermeldt ook dat de medische conditie van de gedetineerde een legitieme reden kan zijn om voor een ander vervoersmiddel te kiezen.³⁹ Dit komt tegemoet aan het recht op een waardige behandeling, omdat op deze manier rekening gehouden wordt met de vreemdeling en de lichamelijke of psychische situatie van deze persoon. Wordt hiermee geen rekening gehouden, dan zou er mogelijk sprake kunnen zijn van een inbreuk op het verbod op vernedering of onmenselijke behandeling.⁴⁰ Dit zou betekenen dat een mensenrecht in het geding is.

Volgens de Inspectie is vervoer in een cel in de transportbus alleen nodig als de veiligheid niet kan worden gewaarborgd: *'In een situatie waarbij de veiligheid van de vreemdeling of medewerkers niet kan worden gewaarborgd, is het mogelijk om de vreemdeling in een separaat compartiment van het voertuig te plaatsen.'*⁴¹

³⁶ Dossier Meldpunt Vreemdelingendetentie.

³⁷ Council of Europe, 2018, pagina 1.

³⁸ Council of Europe, 2018, pagina 3.

³⁹ Council of Europe, 2018, pagina 4.

⁴⁰ Artikel 3 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

⁴¹ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018a, pagina 23.

3.3 Dwangmiddelen

Diensten

Als de medewerkers van de DV&O het noodzakelijk achten, mogen zij dwangmiddelen toepassen. Het gaat om de vrijheidsbeperkende middelen uit de Geweldinstructie: handboeien, broekstok, of andere middelen 'als bedoeld in de bijlage van Regeling mechanische middelen in penitentiaire inrichtingen' (hieronder valt de bodycuff⁴²).

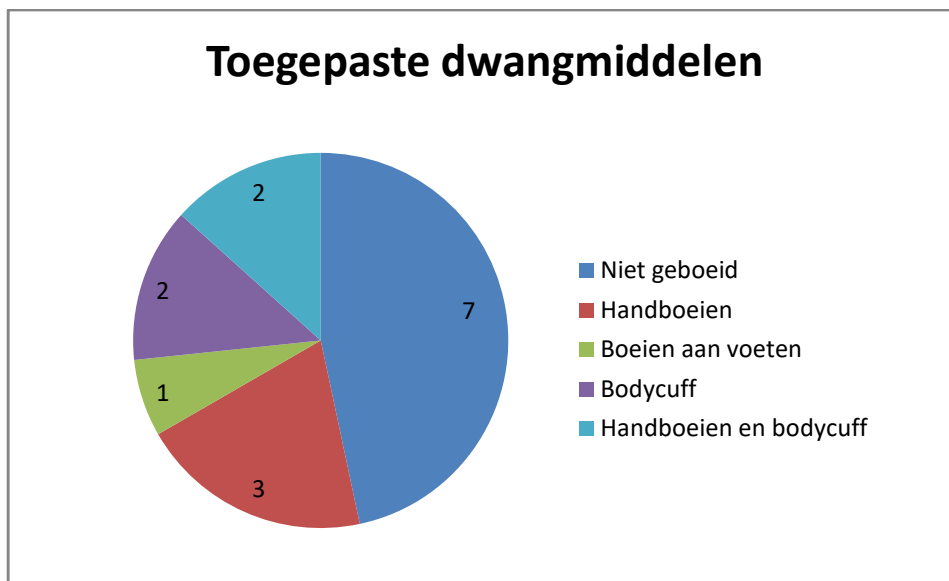
De voormalige inspecteur vertelt dat een paar jaar geleden voornamelijk gebruik gemaakt werd van handboeien en tie wraps. Tegenwoordig wordt de bodycuff vaker toegepast. Deze variant van boeien zou voor de vreemdeling minder pijnlijk en makkelijker zijn.⁴³

Voordat medewerkers van de DV&O de dwangmiddelen daadwerkelijk gebruiken, moeten ze eerst een individuele afweging maken tussen het belang van adequate beveiliging en de gezondheidstoestand van de vreemdeling. Uit deze afweging zal vervolgens moeten blijken of het gebruik van dwangmiddelen in het specifieke geval noodzakelijk is.⁴⁴

De inspecteur geeft aan dwangmiddelen relatief weinig gebruikt worden. Ook vertelt zij dat de duur van de toepassing van dwangmiddelen verschillend is.⁴⁵

Vreemdeling

In ongeveer de helft van de gevallen die bij ons bekend zijn, is gebruik gemaakt van dwangmiddelen bij het transport, zo blijkt uit figuur 6.

Figuur 6: Gebruik van dwangmiddelen

Vreemdelingen zijn verontwaardigd over het gebruik van dwangmiddelen, en begrijpen vaak niet waarom het nodig is:

'Ik had gevraagd waarom er handboeien om werden gedaan, maar daar had ik geen antwoord op gekregen'. (Meneer M. uit Guinee Bissau, 19 jaar, uitgezet naar Italië).

⁴² Een soort gordel van textiel en klitteband, waarmee armen en eventueel benen kunnen worden gefixeerd; Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2014, pagina 77.

⁴³ Interview voormalig inspecteur.

⁴⁴ Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 2012, p. 28.

⁴⁵ Interview huidige inspecteur.

Bij dhr F. (25 jaar) uit Guinee Conacry, die drie keer vergeefs geprobeerd is uit te zetten, werden steeds meer dwangmiddelen toegepast: eerst handboeien, daarna dubbele handboeien, en daarna werd hij zelfs door de politie met de voet in bedwang gehouden.

Norm

Dwangmiddelen mogen volgens het CPT alleen toegepast worden als dit noodzakelijk is⁴⁶ of als het risico op letsel bij de gedetineerde groot is.⁴⁷ Zij mogen niet gebruikt worden als een gedetineerde opgesloten is in een compartiment binnen het voertuig. Handboeien mogen bovendien bij het transport van vreemdelingen nooit achter de rug aangelegd worden, omdat dit de kans op letsel in geval van een incident vergroot.⁴⁸ Dit geldt eveneens voor middelen die het zicht van de gedetineerde beperken, bijvoorbeeld een blinddoek.

Ook Amnesty International stelt dat het gebruik van dwangmiddelen zoals handboeien als een *ultimum remedium* (laatste redmiddel) moet worden gezien.⁴⁹ Voordat een vreemdeling preventief geboeid wordt voor het vervoer zou dan een individuele afweging moeten plaatsvinden. Zie voor een uitgebreide onderbouwing de infographic van het Meldpunt Vreemdelingendetentie (bijlage 2).⁵⁰

In de afweging moet meegewogen worden dat vreemdelingen dwangmiddelen als vernederend en mensonterend ervaren. Naast dat dit psychische schade kan veroorzaken, is eveneens aangetoond dat het gebruik van dwangmiddelen negatieve invloed kan hebben op de gezondheid van een persoon, vooral wanneer een persoon fysiek al kwetsbaar is.⁵¹ DJI concludeert daarom dat dwang contraproductief werkt als het gaat om terugkeer, dat het niet bijdraagt aan het tot uitdrukking brengen van een bestuurlijk karakter, en daarnaast psychische schade kan veroorzaken.⁵²

3.4 Conclusie

Het vervoer van de vreemdeling naar de luchthaven is de verantwoordelijkheid van de Dienst Vervoer en Ondersteuning. De vreemdelingen die voor dit onderzoek gesproken zijn, vonden dat zij niet als persoon erkend werden. Opvallend is dat:

- de vreemdeling is in bijna alle gevallen vervoerd in een cel in de transportbus, terwijl dit alleen noodzakelijk is als de veiligheid van de vreemdeling of de vervoerders in het geding is. Hier had een afweging plaats moeten vinden.
- de cel in de transportbus van de Dienst Vervoer en Ondersteuning is klein en vreemdelingen klagen erover dat zij op een oncomfortabele zitplaats zitten en zich slecht kunnen vasthouden tijdens het vervoer. Er is geen veiligheidsgordel in de cel. Ze kunnen niet naar buiten kijken dus kunnen ook niet anticiperen op bochten. De inrichting van de cel zou aangepast moeten worden aan de wijze van vervoer.
- Bovendien zijn in ongeveer de helft van de gevallen die bij ons bekend zijn, dwangmiddelen gebruikt. In enkele gevallen werd dit gelegitimeerd met de opmerking dat het 'standaardprocedure' is. Dat zou het gebruik van handboeien niet mogen zijn. Steeds moet individueel de proportionaliteit van dwangmiddelen afgewogen worden.

⁴⁶ Idem.

⁴⁷ Idem.

⁴⁸ Interview huidige inspecteur.

⁴⁹ Amnesty International Netherlands, 2017, pagina 5.

⁵⁰ Meldpunt Vreemdelingendetentie, 2018.

⁵¹ Meldpunt Vreemdelingendetentie, 2015, pagina 9.

⁵² Inspectie Sanctietoepassing, 2012, pagina 46.

4. Het grondproces op de luchthaven

Aangekomen op de luchthaven, wordt de vreemdeling overgedragen aan de Koninklijke Marechaussee, die ervoor moet zorgen dat de vreemdeling het vliegtuig in gaat en die de vreemdeling ook tijdens de vlucht zal escorteren.

4.1 Voorbereiding vlucht

Diensten

De medewerkers van de DV&O moeten de vreemdeling minstens 2,5 uur voor vertrek aanleveren bij het vertrekcentrum van de KMar bij het Justitieel Complex Schiphol (JCS). Het komt wel eens voor dat de reis sneller verloopt dan verwacht en dat de vreemdeling te vroeg aankomt bij het JCS. Bij het JCS heeft de vreemdeling dan de gelegenheid om onder toezicht van de medewerkers van DV&O naar het toilet te gaan of iets te drinken.⁵³

Vervolgens wordt de vreemdeling met diens eigendommen door de medewerkers van DV&O overgedragen aan de Koninklijke Marechaussee (KMar). Vanaf dat moment staat de vreemdeling onder toezicht van de KMar⁵⁴, die verantwoordelijk is voor de begeleiding van vreemdelingen tijdens de vlucht van de gedwongen uitzetting. De begeleiders worden escorts genoemd en zij ontvangen de vreemdeling bij het vertrekcentrum van de KMar.

De KMar begint met de intake van de vreemdeling. Deze intake begint met een veiligheidscontrole, uitgevoerd door middel van een fouillering van de vreemdeling en controle van de handbagage. Aangezien de vreemdeling eerder al gefouilleerd is voor het vertrek vanuit het detentiecentrum, wordt de vreemdeling op dit moment voor de tweede keer gefouilleerd.

De vreemdeling krijgt van de KMar te horen hoe de uitzetting zal verlopen en of zijn identiteit is geverifieerd. Tijdens de uitzetting zijn geen tolken aanwezig, maar bij het centrum van de KMar kan zo nodig gebruik gemaakt worden van de telefonische diensten van het tolkencentrum.

De KMar checkt ook of de persoon gezond genoeg is om zonder medische escort te vliegen. Is dit niet het geval en is geen medische escort beschikbaar, dan wordt de uitzetting geannuleerd.

Vreemdeling

Bij één van de vreemdelingen bleek dat zijn documenten op een andere naam stonden. Hij zou ook uitgezet worden naar een land waar hij, volgens hemzelf, niet vandaan kwam. Toen hij dat ontdekte ontstond een onprettige situatie:

'I wanted to see the ticket and I saw my wrong name. They told me: You don't want to cooperate? We are here and we can do everything we want to get you in Tanzania. It felt almost like a threat. If you don't cooperate, we have anything to get you there.' (Meneer R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken).

En zoals uit onderstaand citaat blijkt, wordt niet altijd een tolk geregeld:

'Ze (lees: Koninklijke Marechaussee) vroegen aan mij of ik Nederlands of Engels kon spreken, maar ik kon alleen Frans. Ik kon dus niet met hen praten. Ze deden ook geen moeite om iemand te vinden die Frans kon spreken.' (Meneer M. uit West-Afrika, 25 jaar, uitgezet naar Spanje).

⁵³ Interview medewerker DV&O.

⁵⁴ Interview medewerker DV&O.

Norm

Uit de verhalen van de vreemdelingen die het uitzettingsproces doormaakten, blijkt dat dit ook psychisch een enorme tol eist van de uitgezette persoon. Het is daarom belangrijk dat de vreemdeling dit proces maar één keer door hoeft te maken, zodat de gevolgen op psychisch gebied beperkt worden.

In een zaak die diende op 11 augustus 2017⁵⁵ sprak de rechtbank zich uit over de vraag of een uitzetting door mocht gaan gezien de stelling van de vreemdelingen dat de afgegeven laissez-passers van DT&V niet correct zouden zijn. De vreemdelingen stellen dat DT&V onzorgvuldig heeft gehandeld door geen nader onderzoek te doen naar de afgegeven laissez-passers. De voorzieningenrechter was van oordeel dat verweerder in principe mag uitgaan van de juistheid van de inhoud van de door de Armeense autoriteiten verstrekte laissez-passers. Dit is anders wanneer desbetreffende vreemdelingen feiten en/of omstandigheden aanvoeren die, indien bewezen, twijfel doen ontstaan aan de juistheid daarvan. De voorzieningenrechter was van oordeel dat daar in deze zaak geen sprake van was. De voorzieningenrechter zag hierdoor geen grond om te twijfelen aan de inhoud van de door de Armeense autoriteiten verstrekte laissez-passers en de daarin vermelde persoonsgegevens. Deze zaak is interessant omdat erkend wordt dat soms fouten sluipen in de laissez-passers, maar ook omdat hieruit blijkt dat vreemdelingen zelf met feiten en/of omstandigheden moeten aankomen om te bewijzen dat het reisdocument niet klopt.

Als de vreemdeling niet goed Nederlands spreekt, moet een tolk ingeschakeld worden, naar analogie van de norm in een strafproces.⁵⁶ De Nationale ombudsman stelt dat, als iemand in een andere (onbegrijpelijke) taal moet procederen, hiermee feitelijk drempels worden opgeworpen wat een schending is van het beginsel van fair trial.⁵⁷ Voor vreemdelingen die dreigen uitgezet te worden geldt hetzelfde principe.

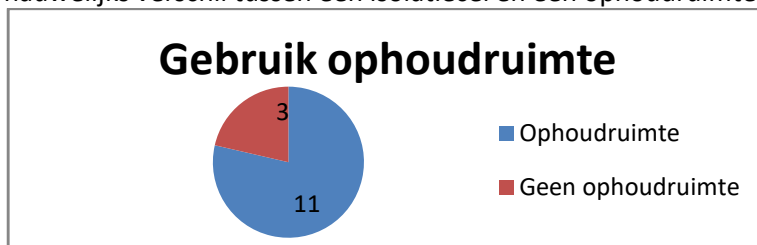
4.2 Ophoudruimte

Diensten

Na de intake wordt de vreemdeling overgeplaatst naar een speciale ophoudruimte zonder ramen en met in sommige gevallen een gesloten deur. De ruimte lijkt op een cel maar de KMar noemt het een 'ophoudruimte' omdat er geen strafbaar feit is gepleegd.⁵⁸ Tijdens de wachtmomenten houden de medewerkers van de KMar toezicht op de vreemdeling.

Vreemdeling

In elf van de veertien pogingen tot uitzetting waarover wij informatie hebben, vertelden vreemdelingen dat zij in een 'badkamer' of 'kleine ruimte' terecht kwamen waarvan de deur gesloten was. Zij konden hier niet uit en werden continue in de gaten gehouden (figuur 7). Voor hen was er nauwelijks verschil tussen een isolatiecel en een ophoudruimte op Schiphol.

Figuur 7: Gebruik van ophoudruimte

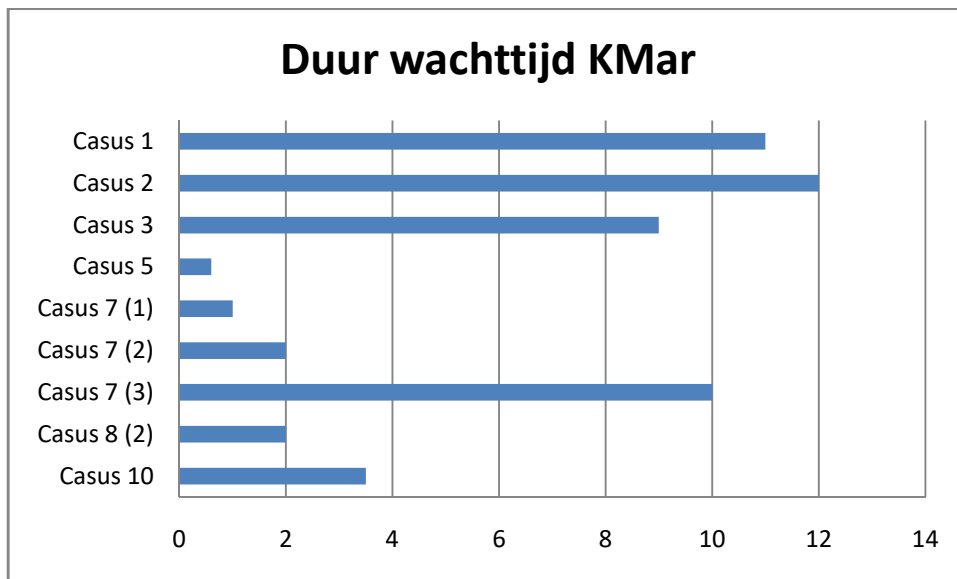
⁵⁵ Rb Utrecht 17/13602, 11.8.17, ECLI:NL:RBMNE:2017:4126

⁵⁶ Artikel 275 Wetboek van Strafvordering.

⁵⁷ Nationale ombudsman, 2015a; Artikel 6 EVRM.

⁵⁸ Van Oostrom, A., Can, S., Van Luyn, F., Laan, A. & Blom, T. 'Uitgezet' (Documentaireserie) Nederland BNNVARA 2013.

De duur van het verblijf bij de KMar varieerde van 40 minuten tot 12 uur, in vier gevallen moesten vreemdelingen meer dan 8 uur wachten vóór het begin van hun vlucht (zie figuur 8).

Figuur 8: wachttijd op de luchthaven in uren.

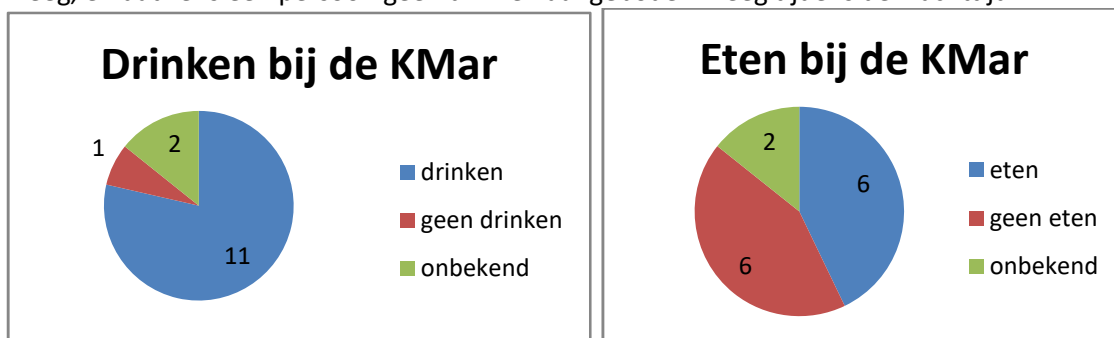
Norm

Volgens de Inspectie moet de vreemdeling bij de KMar wachten in een 'veilige en discrete' ophoudruimte waarvan de deur open moet blijven vanwege het toezicht.⁵⁹ Als de ophoudruimte lijkt op een arrestantencel, moeten de criteria van het Toezichtskader Arrestantencel gevolgd worden. Volgens dat toezichtskader moet een ophoudruimte voorzien zijn van een stoel/bank, oproepinstallatie/bel en raam.⁶⁰ De meeste vreemdelingen spraken over een ophoudruimte met een dichte deur. Dat is niet conform de norm.

4.3 Eten en drinken

Vreemdeling

Niet altijd krijgt de vreemdeling eten en drinken aangeboden tijdens de wachttijd bij de KMar. Uit onderstaande figuur 9 blijkt dat in ongeveer de helft van de gevallen de vreemdeling niet te eten kreeg, en dat zelfs één persoon geen drinken aangeboden kreeg tijdens de wachttijd.

Figuur 9: eten en drinken tijdens wachttijd bij KMar.

⁵⁹ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018a

⁶⁰ Inspectie Veiligheid en Justitie, 2014

De persoon die geen drinken kreeg, moest 10 uur in de ophoudruimte verblijven. In de zes gevallen waarbij de vreemdeling geen eten kreeg, verbleef de vreemdeling gemiddeld 9 uur in de ophoudruimte (variërend van 3,5 tot 12 uur).

Meneer R. vertelt over zijn toegang tot voedsel:

'I did not get anything to eat. I didn't know that I had the right to ask that. But I was also not hungry. I really was sick in my stomach.' (Meneer R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken).

Norm

De Inspectie gebruikt voor de ophoudruimte dezelfde norm als die voor arrestantencellen⁶¹. Volgens het Toetsingskader Arrestantenzorg horen ingesloten en minstens vier keer per dag drinken te krijgen, en regelmatig eten aangeboden te krijgen.⁶² De norm voor voeding is gebaseerd op de Europese Gevangenisregels.⁶³

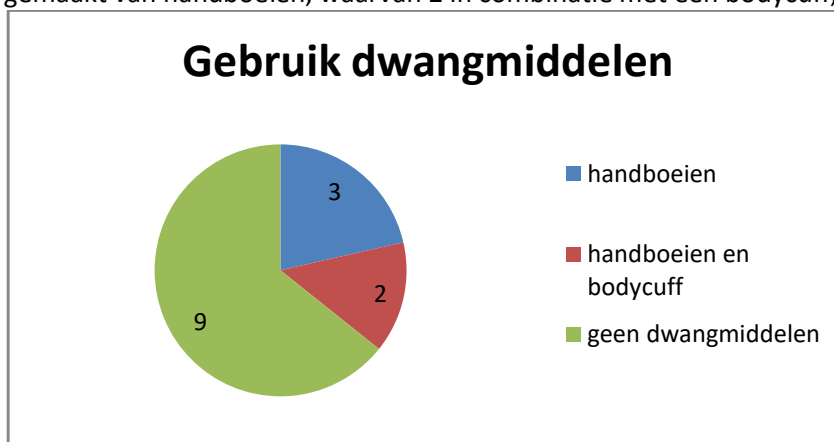
4.4 Dwangmiddelen

Diensten

Ook de KMar mag, als dat nodig is, gebruik maken van dwangmiddelen bij het vervoer naar het vliegtuig en het binnenbrengen van de vreemdeling in het vliegtuig.

Vreemdeling

Van de 14 situaties waarover wij informatie hebben, is in vijf gevallen door de Marechaussee gebruik gemaakt van handboeien, waarvan 2 in combinatie met een bodycuff, zie figuur 10.

Figuur 10: gebruik dwangmiddelen bij het vervoer naar het vliegtuig

'Ik vroeg weer waarom ik handboeien om moest en toen werd er gezegd dat dat de wet was.' (Meneer M. uit Guinee Bissau, 19 jaar, uitgezet naar Italië).

'De Koninklijke Marechaussee kwam met hun eigen van naar het detentiecentrum. (...). Twee bewakers van de Koninklijke Marechaussee zaten naast mij aan beide kanten en de derde bewaker was aan het rijden. Eén van de bewakers was tijdens het transport mij een Snickers aan het voeren en water aan het geven, omdat ik zelf mijn handen niet kon gebruiken omdat ik handboeien om had. (...). Ik had aan de bewakers gevraagd waarom ik handboeien om moest. Ze zeiden dat er in

⁶¹ Inspectie Veiligheid en Justitie 2018a, pagina 31.

⁶² Inspectie Veiligheid en Justitie en Inspectie Gezondheidszorg 2014, pagina 7 en 8.

⁶³ Regel 22.4 van de Europese gevangenisregels.

de van pistolen zaten, omdat de bewakers ze niet mochten meenemen in het detentiecentrum. Ik moest handboeien omdat ze dan gingen voorkomen dat ik iets doms zou doen met de pistolen. (...). Ze zeiden ook dat het voor hun en mijn veiligheid was en dat het de regels zijn. (...) Mijn transport was 'very nice'. Ik werd echt goed behandeld door de bewakers. De bewakers behandelden mij met respect en ik kon praten en er werd eten en drinken aan mij gevoerd. Ze zeiden zelfs gedag toen ik op Schiphol aan was gekomen. Er waren helemaal geen problemen.' (Meneer J. uit Sierra Leone, 37 jaar, uitzetting afgebroken).

'I was taken in a big black van by multiple guards and Koninklijke Marechaussee agents (at least 4 persons were there) still handcuffed, and put on my belly on the floor of the car. On the car four KMar agents were monitoring me. The handcuffs were placed on my back. An KMar. agent putted his feet on my handcuffs so I couldn't move if I was resisting. I said that it was "torture" and used multiple times the expression "piétiné" (dit is Frans voor 'vertrappen', wat impliceert dat het een continue dwangactie was en geen eenmalige reactie op zijn verzet). I was hurt on my body and I could still feel it many days after the deportation.' (Meneer F. uit Guinee Conacry, 25 jaar, uitzetting afgebroken).

Norm

Volgens de Ambtsinstructie die onder andere geldt voor de KMar bij het uitzetten van vreemdelingen, mag een dwangmiddel alleen gebruikt worden als het nodig is om ontvluchting te voorkomen, of voor de veiligheid van de betrokkene, de escort of de omgeving, en als het geen gevaar voor de gezondheid van de vreemdeling oplevert.⁶⁴ Er moet dus altijd een individuele afweging plaatsvinden. Uit bovenstaande citaten blijkt dat de handboeien voor de escorts bij de standaard-procedure hoorden.

4.4 Betreden vliegtuig

Diensten

De gezagvoerders moeten toestemming geven aan de vreemdeling en de escorts om het vliegtuig binnen te treden. Meestal moet de vreemdeling dan op de achterste stoelen plaatsnemen, aldus de huidige inspecteur.⁶⁵

Vreemdeling

Over het betreden van het vliegtuig vertellen de vreemdelingen onder meer:

'Ik ging als eerste aan boord met twee bewakers van de KMar. Eén bewaker van de KMar liep voor mij en één bewaker achter mij. De andere passagiers konden dit zien. Hierdoor voelde ik mij als een crimineel.' (Meneer M. uit West Afrika, 25 jaar, uitgezet naar Spanje).

'Ik ging als eerste het vliegtuig in. Tot ik instapte in het vliegtuig stonden de bewakers vlak naast mij en daarna stonden ze bij de deur. Iedereen kon zien dat ik met de politie in het vliegtuig ging en iedereen keek naar mij. Dat vond ik niet leuk en ongemakkelijk. De bewakers bleven bij de deur van het vliegtuig staan, ook toen alle reguliere passagiers het vliegtuig ingingen. Ze bleven daar staan tot de deuren van het vliegtuig dicht gingen.' (Meneer M. uit Guinee Bissau, 19 jaar, uitgezet naar Italië).

'After I started resisting, they started to get violent. They really hurt me. On the stairs to the plane I resisted and started screaming. They took me back in the van. Because they didn't want that the people saw and heard me screaming. (...) They put me in a bodycuff. My hands were behind my

⁶⁴ Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke marechaussee en andere opsporingsambtenaren, artikel 23a

⁶⁵ Interview huidige inspecteur.

back and my legs as well. They were tied together. I was like a package. I could not walk that way so they had to carry me on the stairs. They carried me with each other and walked closely to each other, so that the people in the airplane could not see that I was between them' (Meneer R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken).

Norm

Om geen onrust bij de andere passagiers in het vliegtuig te veroorzaken, moet de KMar de vreemdeling zo onopvallend mogelijk aan boord brengen. Dat is mede de reden waarom de KMar escorts in pak zijn en niet in uniform.⁶⁶ Om dezelfde reden is het belangrijk dat escorts er zorg voor dragen dat de vreemdeling bij het binnengaan van het vliegtuig zo weinig mogelijk opvalt.

4.5 Conclusie

De procedure bij de KMar roept vragen op.

- Het is opmerkelijk dat in sommige gevallen pas op de luchthaven ontdekt wordt dat de uitreisapapieren niet op de juiste naam staan. Dit zou al bij het vertrek uit het Detentiecentrum bekend moeten zijn: daar worden de reisapapieren immers in orde gemaakt. Het zou niet nodig moeten zijn om de vreemdeling naar de luchthaven en terug te vervoeren als de documenten niet kloppen.
- Ook de lange wachttijd op Schiphol is opmerkelijk. De ophoudruimte op Schiphol lijkt op een isolatiecel en voldoet niet voor een verblijf van meerdere uren. Zo is er bijvoorbeeld niets te zien en niets te doen en heeft de leiding te weinig aandacht voor behoeften als eten en drinken.
- Voor het gebruik van dwangmiddelen is een individuele afweging verplicht. Uit de verhalen van de vreemdelingen blijkt echter dat de KMar dit als 'standaardprocedure' benoemt, dat zou het niet mogen zijn. In één geval werd bovendien excessief geweld gebruikt bij het vervoer naar het vliegtuig, in een ander geval werd daarmee gedreigd.
- Voor vreemdelingen is het belangrijk dat zij (indien mogelijk) niet op een opvallende manier het vliegtuig ingebracht worden, omdat zij anders het gevoel hebben dat ze door de overige passagiers als crimineel gezien worden. Hier wordt niet altijd aandacht aan besteed.

⁶⁶ Nationale ombudsman 2015d, pagina 13.

5. De vlucht

Een uitzetting kan plaatsvinden met een reguliere lijnvlucht of met een overheidsvlucht. Bij een lijnvlucht reist de vreemdeling samen met andere passagiers. Bij een overheidsvlucht huurt de overheid een vliegtuig om in een keer meerdere vreemdelingen naar hetzelfde land te laten reizen. Een overheidsvlucht wordt vaak georganiseerd samen met andere lidstaten, zodat vreemdelingen uit verschillende lidstaten kunnen worden opgehaald.

De uitzettingen die bij ons bekend zijn, vonden allemaal plaats met een lijnvlucht.

5.1 Communicatie

Vreemdeling

Als de escorts met de vreemdeling spreken, kan de vlucht toch redelijk ontspannen verlopen:

‘De bewakers hadden nog steeds een pak aan (...). Niemand had door dat ik uitgezet werd, dus dat vond ik wel fijn. (...) De bewakers waren heel vriendelijk en hadden veel gepraat met mij op de vlucht. We hadden goede gesprekken. (...) Ik kon eten en drinken op de vlucht. (...) De vlucht was 12 uur, maar voelde veel korter omdat het heel fijn was met de bewakers.’ (Mevrouw W. uit China, 24 jaar, uitgezet naar China).

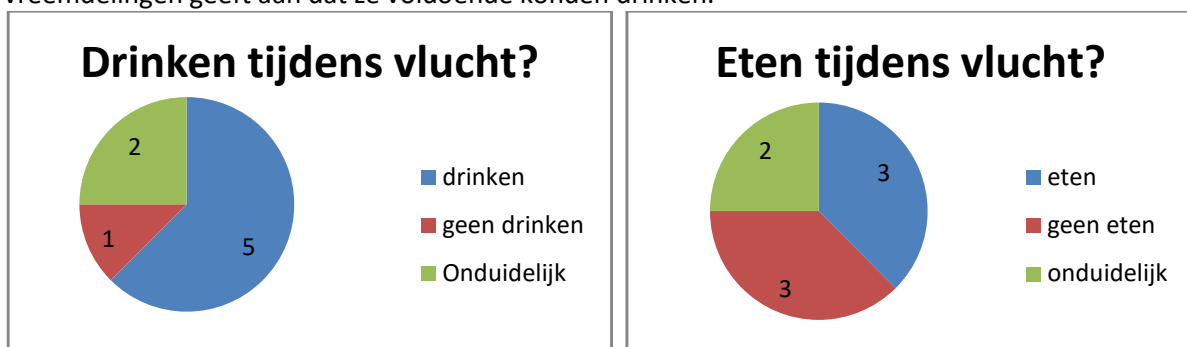
Norm

Er zijn geen regels voor het gedrag van de escorts tijdens de vlucht. Er zijn geen richtlijnen voor communicatie. Er is vanzelfsprekend geen toegang tot een tolk tijdens de vlucht. Dit is problematisch voor een vreemdeling die geen Nederlands of Engels spreekt, omdat hij zonder tolk niet kan communiceren en begrijpen. Beargumenteerd kan worden dat dit tegen het recht op gelijke behandeling in gaat.

5.2 Eten en drinken, toiletbezoek

Vreemdeling

In totaal 3 van de 8 van de vreemdelingen zeiden dat zij geen eten aangeboden kregen tijdens de uitzetting (zie figuur 11). Dat is bijna de helft en daarmee een schrikbarend hoog aantal. Het recht op drinken is gedurende het uitzettingsproces beter gewaarborgd. Meer dan de helft van de vreemdelingen geeft aan dat ze voldoende konden drinken.

Figuur 11: Mogelijkheid om te eten of drinken tijdens de vlucht

Onder het recht op voorzieningen valt ook het recht om gebruik te maken van een toilet. De meeste vreemdelingen geven aan dat zij hier zonder beperkingen gebruik van mochten maken. Andere vreemdelingen hebben een negatieve ervaring.

'I was handcuffed during the all trip from Amsterdam to Paris, even when I had to go to the toilets. As I couldn't go properly to the toilets I defecated on myself. I was brought in front of other passengers into the plane but was refused entry to it because of the smell. The agents brought me to the toilets to wash myself. While I was naked washing me and my clothes an agent took pictures of me with his personal mobile phone. I asked the agent why he was doing that and didn't get any reply.' (Meneer F. uit Guinee Conacry, 25 jaar, uitzetting afgebroken).

Na dit incident besloten zijn begeleiders bij de derde poging om hem uit te zetten preventie-maatregelen te nemen:

I was in the police station and the guards took away my clothes an putted a diaper on me. It really stressed me out and the event was really hurtful and humiliating. (Meneer F. uit Guinee Conacry, 25 jaar, uitzetting afgebroken).

Norm

Volgens het IVESCR heeft iedereen recht op basisvoorzieningen.⁶⁷ De overheid moet deze rechten zo goed mogelijk garanderen. Zo heeft de vreemdeling gedurende het hele uitzettingsproces het recht op eten, het recht op drinken of het recht om naar het toilet te gaan als hij aangeeft dat hij daar behoefte aan heeft. Naast dat dit blijkt uit het IVESCR, is ook te beredeneren dat dit recht voortvloeit uit een gelijke en waardige behandeling van elk mens en het verbod op onmenselijke behandeling (artikel 3 EVRM).

De Commissie van Toezicht stelt dat de vreemdeling door de verantwoordelijke diensten op zijn recht op eten en drinken gewezen moet worden. Uit onderzoek blijkt immers dat gebrek aan eten en drinken tot meer onrust en zelfs geweld kan leiden, omdat de vreemdeling hier gestrest van raakt.⁶⁸ Geweld kan leiden tot letsel bij de vreemdeling en de toezichthouders, dit moet voorkomen worden.

5.3 Medische zorg

Diensten

Op het moment dat de vliegtuigdeuren sluiten, zijn de KMar-escorts verantwoordelijk voor een veilig vervoer. Daaronder valt ook de verantwoordelijkheid voor toegang tot noodzakelijke medicatie. Volgens de huidige inspecteur bestond er in het verleden nogal eens verwarring bij de medewerkers van de KMar over het gebruik van medicijnen. De escorts wisten in het verleden bijvoorbeeld niet altijd welke medicijnen ingenomen moesten worden, hoeveel ingenomen moest worden en waar de medicatie voor bedoeld was. De Inspectie heeft hier aandacht aan besteed en tegenwoordig geeft de medische dienst een begeleidende brief bij de medicatie, zodat de medewerkers van de KMar weten welke medicatie ingenomen moet worden en hoeveel.⁶⁹ Dit begeleidend schrijven is belangrijk en het is wenselijk dat dit voortgezet wordt bij toekomstige uitzettingen.

Tijdens sommige uitzettingen heeft de vreemdeling extra medische begeleiding nodig. In dat geval kan een regievoerder van de DT&V besluiten om een medisch escort bij het reisgezelschap te voegen.

Vreemdeling

Zoals eerder vermeld, werd bij slechts zes van de acht uitzettingspogingen waarbij de betreffende vreemdeling medicijnen gebruikte, de vereiste medicatie meegegeven vanuit het detentiecentrum (zie figuur 5 op bladzijde 13). In drie gevallen ging het om dezelfde man die steeds vergeefs werd

⁶⁷ Artikel 9 International Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten.

⁶⁸ Commissie van Toezicht, 2007, pp. 4, 11, 21.

⁶⁹ Interview huidige inspecteur.

geprobeerd uit te zetten naar Guinee Conacry, hij had wel medicatie mee. In twee gevallen ging het om een man die vergeefs werd geprobeerd uit te zetten naar Sierra Leone, ook hij had medicatie mee. In feite was dus bij twee van de vijf mensen de medicatie tijdens de vlucht niet in orde. Maar geen enkele vreemdeling heeft geklaagd over verstrekken van medicatie tijdens de vlucht.

Norm

Uit het recht op medisch noodzakelijke zorg tijdens de uitzetting vloeit ook het recht op medicijnen voort.⁷⁰ De dokter moet medicijnen voor kunnen schrijven als hij dit nodig acht en de vreemdeling heeft het recht gedurende het hele uitzettingsproces te beschikken over deze medicatie. Dit geldt in het bijzonder voor medicatie die structureel ingenomen moet worden.

In Nederland bestaat het medisch beroepsgeheim.⁷¹ Vreemdelingen hebben op grond van het gelijkheidsbeginsel⁷² ook tijdens de uitzetting het recht op bescherming van hun medische gegevens. Dit houdt in dat de medische gegevens niet zomaar aan iedereen worden doorgegeven tijdens de uitzetting en dat de uitvoerende actoren er op toezien dat de medische gegevens (als zij die bij zich dragen) niet kwijt raken.

5.4 Dwangmiddelen

Diensten

In het vliegtuig stelt de escortleider van de KMar de gezagvoerder en bemanningsleden van de vlucht op de hoogte van alle van belang zijnde aspecten van de uitzetting. Uit het Periodiek Beeld Terugkeer 2017 blijkt dat de bemanning van de vlucht niet in alle gevallen is geïnformeerd over de procedures met betrekking tot de toepassing van dwangmiddelen.⁷³ De onverwachte toepassing van dwangmiddelen kan tot ongewenste reacties leiden bij de bemanning of de overige passagiers, wat risico's voor iedere betrokkene kan opleveren.

Vreemdeling

In drie van de 13 bij ons bekende gevallen hield de vreemdeling de handboeien om tijdens de vlucht, in één geval ook de bodycuff.

'They brought the car to take me to the plane, then they tied me up like an animal. Both my feet were tied and I couldn't move my upper body because of a belt. Four guards were tying me up and hit me to make me enter the car. Because of the restrains it was difficult for me to breath correctly in the plane as it was pressuring my chest, and I still feel this pressure today.' (Meneer F. uit Guinee Conacry, 25 jaar, uitzetting afgebroken).

Eén man werd teruggevoerd naar het detentiecentrum omdat de gezagvoerder de uitzetting weigerde:

'I did not sit in the plane. I was lying upon the knees/legs of the guards on the last row. When this happened I started screaming again and people started to get restless and confused. They came to see what was going on and started making pictures. I was still screaming. The captain of the plain came and told the people of the KMar they had to remove me. So they removed me and put me again in the van. We drove to the centre of the Kmar.' (Meneer R. uit Somalië, 25 jaar, uitzetting naar Tanzania afgebroken).

⁷⁰ Artikel 12 Internationaal Verdrag inzake Economische Sociale en Culturele Rechten.

⁷¹ artikel 88 van de Wet BIG en artikel 7:457 BW.

⁷² Artikel 1 Grondwet jo. artikel 14 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens jo. artikel 26 Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten.

⁷³ Inspectie Justitie en Veiligheid, 2018b, pagina 8.

5.5 Conclusie

Negen vreemdelingen die voor dit onderzoek gesproken zijn, zijn daadwerkelijk uitgezet. Sommigen vertelden dat de vlucht goed verliep, zij konden praten met de KMar en kregen eten en drinken. Maar anderen hebben de vlucht niet als prettig ervaren:

- Toegang tot eten, drinken, medicatie en tot het toilet blijken soms problematisch te zijn in het uitzetproces. Persoonlijke aandacht kan helpen om de sfeer te verbeteren en de uitzetting humaner te laten verlopen.
- Opvallend is dat in enkele gevallen dwangmiddelen ook tijdens de vlucht nog gebruikt zijn. De vraag is of dit daadwerkelijk nog proportioneel was.
- Sommige vreemdelingen hadden medicijnen nodig gedurende de dag. Maar slechts drie van de vijf vreemdelingen kregen deze medicatie daadwerkelijk mee. Hiervoor zou vanaf het begin meer aandacht moeten zijn.

6. Overdracht aan de ontvangende autoriteiten

In het land van bestemming moet de vreemdeling door de KMar overgedragen worden aan de autoriteiten. Meestal moeten dan ook de reisdocumenten overhandigd worden. In sommige gevallen moet de vreemdeling overgedragen worden aan iemand die de zorg over moet nemen, bijvoorbeeld Kinderbescherming (in geval van minderjarigen) of artsen (in geval van mensen met medische klachten).

6.1 Ontvangst aankomstland

Diensten

De overdracht begint bij aankomst op het vliegveld van het bestemmingsland. De voormalig inspecteur stelt dat de overdracht routineus is, omdat er van tevoren contact geweest is met het herkomstland.⁷⁴ Wanneer de vreemdeling wordt overgedragen aan de autoriteiten van het bestemmingsland, is de uitzetting voltooid en ligt de verantwoordelijkheid over de vreemdeling niet meer bij de escorts van de KMar (en daarmee bij de Nederlandse overheid), maar bij de autoriteiten van het desbetreffende land.

De inspecteur bevestigt dat vreemdelingen soms lang moeten wachten tot zij worden toegelaten tot het bestemmingsland en vertelt dat dat meestal gebeurt bij autoriteiten die 'iets minder betrouwbaar zijn'. Bijvoorbeeld als autoriteiten een reisdocument hebben afgegeven en vervolgens beweren dat het toch niet hun onderdaan is. Als vreemdelingen niet worden toegelaten moeten ze mee teruggenomen worden. Op de terugweg wordt de vreemdeling wederom geëscorteerd door de Koninklijke Marechaussee.⁷⁵

Soms moet de uit te zetten vreemdeling bij aankomst overgedragen worden aan een medisch professional of, in geval van een minderjarige, aan een familielid/ jeugdzorginstelling.⁷⁶ Dit is dan voorbereid door de DT&V en de escorts moeten erop toezien dat deze personen daadwerkelijk worden overgedragen. De huidige inspecteur geeft aan dat wel eens voorkomt dat de kinderbescherming/ familie of de arts niet bij de gate staat. In dat geval gaat de KMar bellen naar de lokale autoriteiten om te vragen of er iets mis is gegaan bij het regelen. Het heeft er meestal mee te maken dat niet iedereen de airside mag betreden. Vaak staat zo iemand dan te wachten bij de ontvangsthuis en moet de KMar escort mee naar buiten de transitzone. De KMar escorts zijn hier van tevoren niet altijd van op de hoogte gesteld.⁷⁷

Vreemdeling

In de meeste gevallen verliep de overdracht in het land van aankomst goed. Maar in drie gevallen moesten de vreemdelingen respectievelijk 4, 8 en 10 uur wachten tot ze de luchthaven konden verlaten:

'Ik moest ongeveer twee uur lang wachten bij de immigratiedienst in Spanje. De politiemensen zeiden dat ik geen goede laissez passer had. Ze vroegen allemaal dingen aan mij. Ik moest lang zitten en had last van mijn knie. Toen ging ik stukje lopen. Daarna ging een man naar mij schreeuwen wat ik aan het doen was en dat ik moest gaan zitten. (...). Ik moest een nacht op het vliegveld slapen en daarna werd ik weer naar het politiebureau op het vliegveld gebracht. (...). Wat fout was gegaan was dat de naam die ik had gegeven niet in het systeem zat. Ik had een

⁷⁴ Interview voormalig inspecteur.

⁷⁵ Interview huidige inspecteur.

⁷⁶ Interview huidige inspecteur.

⁷⁷ Interview huidige inspecteur.

andere naam gegeven in Nederland dan toen ik de eerste keer in Spanje was. In Spanje hadden ze mijn verkeerde naam geregistreerd. Ik bleek wel een goede laissez passer te hebben.’ (Meneer M. uit West-Afrika, 25 jaar, uitgezet naar Spanje).

In één situatie moest de vreemdeling weer mee terug naar Nederland.

‘De immigratiedienst in Sierra Leone kreeg te weten dat ik veel medicijnen moest gebruiken en dat ik ziek was. Een Sierra Leonese dokter ging naar de medicijnen kijken die ik nodig had, maar die hadden ze niet in Sierra Leone. Ik was ziek en zou doodgaan als ik in Sierra Leone zou blijven. Daarom kon de immigratiedienst mij niet aannemen en werd ik afgewezen. Ik moest weer mee terug naar Nederland.’ (Meneer J. uit Sierra Leone, 37 jaar, uitzetting afgebroken).

De twee broertjes die naar de Oekraïne werden teruggestuurd, gaven tijdens het interview aan dat zij opgewacht zouden worden door de vader en de plaatselijke Kinderbescherming en dit is ook gebeurd.

Norm

Eind 2012 oordeelde de Nationale ombudsman dat het ongepast is dat een Congolees twee keer uitgezet is met een verkeerd document en daardoor terug naar Nederland moest.⁷⁸ In 2015 oordeelde de Nationale ombudsman dat het onbehoorlijk is dat DT&V op de laissez-passers van een gezin verkeerde nationaliteitsgegevens had vermeld, waardoor de voorbereiding van de uitzetting onzorgvuldig was.⁷⁹

Als de IND reisvoorwaarden heeft gesteld is het belangrijk dat deze ook daadwerkelijk nagekomen worden. Bijvoorbeeld door overdracht aan Jeugdzorg of aan medisch professionals. Nederland draagt tot het moment van de overdracht zorg voor de vreemdeling, maar met kennis over de mogelijke risico's⁸⁰ in het achterhoofd, is het nodig om er als overheid op toe te zien dat de vreemdeling daadwerkelijk opgevangen wordt in het aankomstland.⁸¹

6.2 Identiteitsdocumenten

Diensten

Tijdens de uitzettingen worden de belangrijke (identificatie)documenten bewaard in een sealed bag, vertelt een medewerker van DV&O. Deze *bag* wordt steeds overgegeven aan de volgende verantwoordelijke overheidssector en apart gehouden van de vreemdeling. Op de *sealed bag* staat de naam van de vreemdeling, de geboortedatum en 'flapjes'. Bij overdracht krijgt de *sealed bag* steeds een extra 'flapje' met een handtekening van een medewerker van de overnemende dienst om af te kaderen dat hij niet kwijt of geschonden is.⁸² Met de handtekening bevestigt deze medewerker dat de hij de verantwoordelijkheid voor de bescherming van de papieren overneemt.⁸³

Bij aankomst worden de reis- en/of identificatiedocumenten van de vreemdeling aan de ontvangende autoriteiten overgedragen. De voormalig inspecteur vertelt dat dit mag, omdat een identificatiebewijs eigenlijk eigendom is van de nationale overheid.⁸⁴

⁷⁸ Nationale ombudsman, 2012b.

⁷⁹ Nationale ombudsman, 2015b.

⁸⁰ Amnesty International Netherlands, 2017.

⁸¹ Amnesty International Netherlands, 2017, pagina 10.

⁸² Interview medewerker DV&O.

⁸³ Interview medewerker DV&O.

⁸⁴ Interview voormalig inspecteur.

Vreemdeling

Uit een rapport van Amnesty International⁸⁵ blijkt dat het problematisch kan zijn als vreemdelingen hun reisdocumenten niet zelf in handen krijgen. Het is vaak hun enige vorm van identificatie als zij de luchthaven verlaten. Zonder deze documenten kan het moeilijk zijn om toegang tot nationale identificatiedocumenten te krijgen. Daarmee zijn deze personen extra kwetsbaar voor wandaden, zoals corruptie of intimidatie. Amnesty beschrijft als voorbeeld de zaak van een Kameroenese vrouw die drie nachten en drie dagen in een politiecel op het vliegtuig opgesloten zat, omdat zij geen identificatiedocumenten had. Deze waren bij aankomst aan de autoriteiten gegeven. De politie eiste 1000 euro voor haar vrijlating. Toen zij uiteindelijk vrijkwam, werd haar paspoort alsnog niet aan haar teruggegeven.⁸⁶

Eén van de door ons geïnterviewde vreemdelingen vertelde dat hij zijn paspoort pas terugkreeg na betaling aan de autoriteiten van het land van aankomst:

‘Ik kreeg mijn paspoort niet terug van de piloot. Mijn paspoort werd aan de immigratiedienst gegeven. Ik moest geld betalen aan de immigratiedienst om mijn paspoort terug te krijgen. Dit was 50 euro. (...). Verder werd ik verhoord door de immigratiedienst. Er werden vragen aan mij gesteld, zoals waarom ik zo lang in Nederland was. Ik had aan hun verteld dat ik in detentie terecht kwam en dat ik ziek was. Ik had alles eerlijk verteld. Het verhoor duurde vier uur lang.’ (Meneer E. uit Nigeria, 29 jaar, uitgezet naar Nigeria).

Norm

Amnesty International waarschuwt dat er nog te weinig bekend is over het risico's die vreemdelingen lopen bij aankomst in hun herkomstland.⁸⁷ DT&V moet zich bewust zijn van enerzijds de risico's die vreemdelingen na aankomst lopen en anderzijds het feit dat deze risico's groter worden als een vreemdeling zonder (reis)documenten het land in wordt gestuurd. Als DT&V besluit de vreemdeling desondanks uit te zetten zonder toegang tot identificatie, dan is er zowel een risico op schending van artikel 2 EVRM als artikel 19 lid 2 HGEU.

Amnesty International stelt bovendien dat de vreemdeling in gevaar kan komen wanneer specifieke persoonsgegevens bij de autoriteiten van het herkomstland terecht komen. Amnesty International geeft als voorbeeld dat de vreemdeling gezien kan worden als een politieke tegenstander omdat hij of zij op Nederlands grondgebied is geweest. Het is dan gevaarlijk als hun gegevens terecht komen bij de autoriteiten van het herkomstland. Bij de KMar geldt dan ook als regel dat de escorts de vreemdeling wijst op de risico's van het meenemen van documenten die wijzen op een asiëlverzoek.⁸⁸

6.3 Medische zorg

Vreemdeling

Zoals eerder vermeld, werd bij twee van de acht uitzettingen geen medicatie meegegeven. Hiervan betroffen drie uitzettingen één man uit Guinee die uiteindelijk niet heeft gevlogen, hij had wel medicatie mee. Twee uitzettingen betroffen een man die twee keer vergeefs werd geprobeerd uit te zetten naar Sierra Leone en aldaar werd geweigerd omdat de toegang tot de noodzakelijke medicatie niet gegarandeerd kon worden, ook hij had wel medicijnen mee.

⁸⁵ Amnesty International Netherlands, 2017.

⁸⁶ Amnesty International Netherlands, 2017.

⁸⁷ Amnesty International Netherlands, 2017.

⁸⁸ Vreemdelingencirculaire (Vc) 2000 A3 art. 6.6.

Uiteindelijk zijn drie personen die medicijnen nodig hadden daadwerkelijk uitgezet. Van hen had maar één persoon medicatie mee, twee personen kregen hun noodzakelijke medicijnen niet mee. Niemand kreeg een medisch paspoort mee.

Norm

Om een medische noodsituatie te voorkomen, is het belangrijk dat de noodzakelijke medische informatie na detentie, en dus ook tijdens en na de uitzetting, voor de vreemdeling beschikbaar is. Zo kan de vreemdeling ook in het herkomstland passende medische zorg ontvangen. De uitvoering van dit recht is eerder al onderzocht door de Onderzoeksraad voor Veiligheid⁸⁹ en vloeit logischerwijs voort uit het recht op zo goed mogelijke lichamelijke en geestelijke gezondheid (art. 12 IVESCR).⁹⁰ Daarbij kan het helpen als de vreemdeling een medisch paspoort mee krijgt naar het herkomstland. De Nationale ombudsman geeft als aanbeveling om in dat paspoort in ieder geval de naam van de behandelend arts te vermelden en informatie over de aandoening waar de vreemdeling voor behandeld is.⁹¹

6.4 Conclusie

De aankomst op de luchthaven in het bestemmingsland is een spannend moment. Soms moet de vreemdeling overgedragen worden, het is steeds spannend of de betrokken partij in het herkomstland aanwezig is. Voor de vreemdeling is de aankomst vaak spannend omdat zij niet weten hoe ze worden ontvangen door de autoriteiten, en of zij zich in het herkomstland vrij kunnen bewegen. De volgende zaken vielen op bij de beschreven uitzettingen:

- het is zorgwekkend dat enkele vreemdelingen bij aankomst lang moesten wachten voordat ze de luchthaven konden verlaten, en dat één persoon pas na betaling zijn identiteitsdocumenten terug kreeg.
- vreemdelingen die medicijnen nodig hebben, moeten een voorraad mee krijgen tijdens de reis. Opmerkelijk is dat maar één van de drie vreemdelingen die medicatie nodig had, deze ook daadwerkelijk mee had, en dat geen van de vreemdelingen een medisch paspoort kreeg.

⁸⁹ Onderzoeksraad voor Veiligheid, (<https://www.onderzoeksraad.nl/nl/page/5135/melding>).

⁹⁰ Artikel 12 Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten.

⁹¹ Nationale ombudsman, 2015a.

7. Recht op klagen

Het recht om te klagen is, procedureel gezien, voor de vreemdeling misschien wel een van zijn belangrijkste rechten. Dit kan tegenwicht bieden aan de dominante positie van de uitvoerende overheid in het uitzetproces. Het recht om te klagen dient in dit opzicht niet alleen het belang van de vreemdeling, maar ook het belang van de overheid, omdat actoren van de overheid de uitvoering van hun taken verbeteren en zo een soortgelijke schending in de toekomst kunnen voorkomen. Voor de vreemdeling zorgt het recht van klagen ervoor dat de schending mogelijk gecompenseerd kan worden.

In de praktijk wordt vrijwel nooit geklaagd over het uitzet-proces. Vreemdelingen die uitgezet zijn, hebben andere zorgen aan hun hoofd. Bovendien is het ingewikkeld om te klagen, door de verschillende diensten die betrokken zijn met elk hun eigen procedures. Ook advocaten zijn slecht op de hoogte van de mogelijkheden.

Het is opvallend dat een medewerker van DV&O aangeeft dat vreemdelingen bij voorbaat niet over het recht van klagen geïnformeerd worden. Alleen als de vreemdeling er expliciet naar vraagt, zeggen de medewerkers dat de vreemdeling dit moet regelen met de advocaat.⁹²

In het vervolg zal voor elke fase uiteengezet worden waar en hoe de vreemdeling kan klagen.

7.1 Klagen in fase 1: de voorbereiding

De eerste plek waar de vreemdeling kan klagen, is bij de DT&V over het handelen van de medewerkers van DT&V. Dit kan door middel van een invulformulier op de website of per brief. Het is belangrijk dat een vreemdeling van deze mogelijkheden afweet, voordat hij wordt overgedragen aan de autoriteiten van het land van herkomst. De vraag is: wie staat de uitgezette vreemdeling bij en wie informeert hem of haar over een mogelijke klachtprocedure tegen de DT&V?

De tweede plek waar de vreemdeling kan klagen, is bij de DJI. De DJI moet zich houden aan de penitentiaire wetgeving. Als een vreemdeling meent dat zijn of haar rechten niet (voldoende) zijn gewaarborgd, kan een klacht ingediend worden bij het zogenaamde klachtenloket.⁹³ Dit kan zowel digitaal via een invulformulier op de website of per post. De directeur van de DJI moet binnen 6 weken na ontvangst van de klacht beslissen.

Als de vreemdeling het niet eens is met de behandeling van zijn of haar klacht kan hij of zij een brief schrijven naar de Nationale ombudsman. Bij de Nationale ombudsman is het eveneens een de bedoeling om een klacht via een formulier op de website of per post op te sturen.

7.2 Klagen in fase 2: het vervoer naar de luchthaven

Gedurende de hele fase van het vervoer naar de luchthaven staat de vreemdeling onder verantwoordelijkheid van de DV&O. Als de vreemdeling wil klagen over hoe hij is behandeld tijdens het vervoer, moet hij weten dat het Detentiecentrum vanwaar hij is vertrokken verantwoordelijk is voor de afhandeling van de klachten over het handelen van de DV&O. Het handelen van een medewerker van DV&O kan dan worden gezien als een door of namens de directeur genomen beslissing. DV&O is dus verantwoordelijk voor het vervoer, maar de afhandeling van de klachten vindt plaats onder verantwoordelijkheid van DJI. Dit kan verwarrend zijn voor de vreemdeling en

⁹² Interview medewerker DV&O.

⁹³ Dienst Justitiële Inrichtingen, (<https://www.dji.nl/contact/u-heeft-een-klacht-over-dji/index.aspx>).

daarom is het belangrijk dat hem goed en duidelijk wordt uitgelegd hoe deze ‘verlengde-arm-constructie’ werkt.

Als de vreemdeling een klacht ingediend heeft, maar de DJI weigert om deze te behandelen, kan de vreemdeling de Nationale ombudsman schriftelijk verzoeken een onderzoek in te stellen naar de wijze waarop DV&O zich tegenover de vreemdeling heeft gedragen.

In het Wetsvoorstel Terugkeer en Vreemdelingenbewaring⁹⁴, waarin een bestuursrechtelijk kader voor Vreemdelingenbewaring wordt vastgelegd, wordt de taak van de Commissie van Toezicht DV&O uitgebreid. Het nieuwe Commissielid mr. J.M. Reinking zegt: *'Op dit moment kunnen justitiabelen nergens terecht ten aanzien van de toepassing van geweld door medewerkers van de DV&O. Recent was er een klacht waarbij de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) zich niet bevoegd achtte. De klacht was van een 'verpleegde' afkomstig die over te strakke handboeien klaagde tijdens het vervoer door de DV&O. Het ging hier om feitelijk handelen van DV&O-personeel, waardoor de klager niet-ontvankelijk is verklaard in zijn beklag.'*⁹⁵

Hieruit blijkt het belang van de komst van een Commissie die speciaal is aangesteld voor de behandeling van klachten van het handelen van medewerkers van DV&O. De klachten die door de Commissie behandeld zullen worden, zullen klachten zijn die gaan over de aanwending van de bevoegdheid tot onderzoek aan het lichaam en de kleding, of over de toepassing van geweld en/of vrijheidsbeperkende middelen. Voor de overige klachten, blijft de ‘verlengde arm-constructie’ gelden en blijft de DJI dus verantwoordelijk voor de afhandeling van de klacht betreffende de handelingen van medewerkers van DV&O. Als het wetsvoorstel aangenomen wordt, wordt hiermee de klachtenprocedure voor klachten over het handelen van DV&O-personeel nog complexer, waardoor het voor de vreemdeling lastig is om te weten waar hij precies moet klagen. Ook hier is duidelijke en complete informatievoorziening dan van groot belang.

7.3 Klagen in fase 3, 4 en 5: luchthavenproces, vlucht en overdracht

Wanneer een vreemdeling het niet eens is met hoe hij is behandeld door de KMar, dan kan hij binnen 1 jaar digitaal of per briefpost een klacht indienen. De klacht moet in het Nederlands geschreven zijn. Als dit niet het geval is, zal de Kmar de brief eerst moeten vertalen. De kosten die hierbij komen kijken, moeten door de vreemdeling zelf betaald worden. Hier kunnen vraagtekens bij geplaatst worden, gezien het feit dat een deel van de uitgezette Nederlandse taal niet beheerst. Ook beschikt niet elke uitgezette vreemdeling over connecties die de klacht voor hem of haar kunnen schrijven. Daar komt nog bij dat de meeste uitgezette vreemdelingen niet over veel geld beschikken, waardoor de vertaalkosten een extra last of zelfs een barrière zullen zijn.

Als de vreemdeling het niet eens is met de afhandeling van de klacht, kan hij naar de Nationale ombudsman.

⁹⁴ Kamerstukken 34.309. Wetsvoorstel is momenteel (juni 2019) nog aanhangig bij de Eerste Kamer

⁹⁵ Jaarverslag DV&O 2017, pagina 26.

8. Conclusie en aanbevelingen

In dit rapport is getracht het gehele proces rondom gedwongen uitzettingen van vreemdelingen uiteen te zetten. Dit is gedaan door de praktijk van gedwongen uitzettingen te beschrijven vanuit het perspectief van de diensten en van de vreemdelingen zelf en deze af te zetten tegen de bestaande normen. Bovendien zijn de bestaande klachtenprocedures betreffende gedwongen uitzettingen in kaart gebracht.

8.1 Conclusie

Basis voor dit rapport vormen de persoonlijke verhalen van mensen die zijn uitgezet, of die een poging tot uitzetting hebben meegemaakt. Niet alle citaten die hier gebruikt zijn, zijn te verifiëren, maar ze dwingen wel tot nadenken en nader onderzoek. In totaal is voor dit rapport informatie over 15 (pogingen tot) uitzetting verkregen. Op basis van de interviews is gekeken of de wijze van uitzetting van de vreemdelingen voldeed aan het wettelijk kader dat voor een gedwongen uitzetting geldt.

Geconcludeerd kan worden dat bij alle gedwongen uitzettingen mogelijk fouten zijn gemaakt, variërend van minimaal tot extreem. De uitzetting van mevrouw W. (24 jaar) naar China is een voorbeeld van een uitzetting waarbij veel goed ging. Er werden geen dwangmiddelen toegepast en er werd gecommuniceerd in alle fases van het uitzettingsproces. Daarentegen zijn bij andere uitzettingen mogelijk fouten begaan door de DV&O en KMar die bijvoorbeeld onnodig gebruik maakten van dwangmiddelen. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn geweest bij meneer R. (25 jaar) uit Somalië en meneer F. (25 jaar) uit Guinee Conacry.

Bovendien komt uit de interviews naar voren dat vreemdelingen vaak niet op de hoogte zijn van de rechten die ze hebben. Dat geldt bijvoorbeeld voor het recht op een tolk, het recht op telefoongebruik en het recht op eten en drinken. Omdat vreemdelingen niet op de hoogte zijn van hun rechten, accepteren zij ingrijpende maatregelen gewoonweg. Meneer S. (38 jaar) uit Ethiopië is hier een voorbeeld van. Hij werd een dag voor zijn uitzetting in isolatie geplaatst en kreeg als uitleg dat dit voor zijn eigen bestwil was. Verder kreeg hij op de dag van zijn uitzetting handboeien om, omdat dit volgens de DV&O een standaardprocedure was. Beide situaties heeft hij zonder protest geaccepteerd.

Tot slot geven vreemdelingen in de interviews aan dat ze zich erg gestrest voelen gedurende hun uitzetting, omdat ze nauwelijks informatie krijgen over wat er gedurende hun uitzetting gaat gebeuren en waarom bepaalde dingen gebeuren. Zij ervaren hun uitzetting als zeer ingrijpend. Daarom is het van uiterste belang dat gedwongen uitzettingen, zoals de Inspectie het verwoordt, zo zorgvuldig mogelijk worden uitgevoerd en zo veilig en humaan mogelijk verlopen. Het helpt daarbij als vreemdelingen worden geïnformeerd over het proces en goed kunnen communiceren met de uitvoerende diensten. Dit moet bij de uitvoerende actoren centraal staan om te voorkomen dat gedwongen uitzettingen door vreemdelingen nog traumatischer worden ervaren dan ze al zijn. Zo nu en dan lijkt het alsof uitvoerende actoren deze norm uit het oog verliezen.

Het is duidelijk dat gedwongen uitzettingen niet altijd goed verlopen. Verschillende klachtenprocedures staan vreemdelingen ter beschikking indien ze het niet eens met zijn met de uitvoering van de gedwongen uitzetting. Elke dienst heeft hiervoor een eigen klachtenprocedure. Uit de interviews met vreemdelingen blijkt dat zij geen behoefte hadden om te klagen, ondanks dat zij bepaalde aspecten van hun uitzetting niet goed vonden verlopen. Mogelijk kan dit komen omdat vreemdelingen niet weten dat ze kunnen klagen over de uitvoering van hun uitzetting en hoe ze dat moeten doen. Ze hebben niet eenvoudig de beschikking over de benodigde formulieren. Ze kunnen

niet inschatten wat de consequenties zijn van klagen. Dit is een gemiste kans voor de actoren die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van gedwongen uitzettingen. De klachtenprocedures zouden moeten fungeren als een middel om verbeteringen te treffen met betrekking tot de huidige uitvoering van gedwongen uitzettingen. Zoals de bevindingen uit dit rapport laten zien, zijn verbeteringen rondom de uitvoering van gedwongen uitzettingen wel noodzakelijk.

8.2 Aanbevelingen

Naar aanleiding van het uitgevoerde onderzoek heeft het Meldpunt aanbevelingen voor de verschillende actoren in het uitzettingsproces. De aanbevelingen zijn gebaseerd op de bevindingen die uit de interviews met de uitvoerende actoren, de literatuur en uit de praktijk naar voren kwamen.

Aanbevelingen aan de DJI:

- Maak een vreemdeling ruim voor het geplande vertrek van het detentiecentrum wakker.
 - Toelichting: uit de beschreven uitzettingen blijkt dat vreemdelingen regelmatig te weinig tijd krijgen om zich klaar te maken voor het vertrek van het detentiecentrum. Dit veroorzaakt veel stress bij vreemdelingen. Vreemdelingen zouden tijdig gewekt moeten worden zodat er gelegenheid is tot wassen, aankleden en ontbijten. Dit wordt momenteel onvoldoende nageleefd.
- Controleer de bagage, de medicatie en het vervoerbewijs samen met de vreemdeling vóór het vertrek naar de luchthaven en neem hiervoor voldoende tijd.
 - Toelichting: uit de beschreven uitzettingen blijkt dat regelmatig bagage mist, dat medicatie niet meegegeven wordt, en dat soms het vervoerbewijs niet op de juiste naam staat. Als hier al vóór vertrek voldoende aandacht aan besteed wordt, voorkomt dat veel stress tijdens het vervoer en vóór het boarden.

Aanbevelingen aan de DV&O:

- Geef medewerkers van de DV&O meer tijd om het vervoer van een vreemdeling voor te bereiden.
 - Toelichting: medewerkers van de DV&O krijgen 's ochtends kort voor vertrek te horen wie ze uit moeten zetten. Bij aankomst op het Detentiecentrum hebben medewerkers van de DV&O weinig tijd om zichzelf voor te stellen, uit te leggen wat hun taak is en wat er precies gaat gebeuren. Bovendien moeten zij gehaast de bagage van de vreemdeling en de vreemdeling zelf in de transportbus plaatsen. Daardoor hebben ze weinig aandacht voor persoonlijk contact. Vreemdelingen die bang zijn en niet weten wat er aan de hand is, kunnen zich gaan verzetten en werken minder mee. In de beschreven uitzettingen geven vreemdelingen ook aan dat ze het fijn zouden vinden als er wat meer contact zou zijn met de medewerkers van de DV&O.
- Maak de cellen waar vreemdelingen in moeten zitten in de transportbus veiliger en comfortabeler
 - Toelichting: In de transportbus van de DV&O worden vreemdelingen in cellen geplaatst waar ze gedurende het vervoer naar de luchthaven in moeten zitten. In die cellen zijn geen gordels en airbags aanwezig. Daarnaast zijn de cellen erg klein en van ijzer. Dit kan een risico vormen voor de veiligheid van een vreemdeling, zeker wanneer een vreemdeling handboeien draagt. In het geval dat de transportbus hard moet remmen, kunnen vreemdelingen hun hoofd stoten aan de ijzeren cel. Voor mensen met fysieke klachten is de bus niet geschikt.

Aanbevelingen aan de KMar:

- Heb aandacht voor een humane omgang met de vreemdeling. Let erop dat deze zich niet als crimineel behandeld voelt en dat hij voldoende eten en drinken krijgt tijdens de wachttijd en de vlucht. Zorg voor mogelijkheden tot communicatie.

Aanbevelingen voor alle diensten:

- Introduceer één algemeen klachtenformulier voor het uitzettingsproces dat bij de elk van de diensten ingediend kan worden. Geef dat formulier aan mensen mee en leg uit wat ze er mee kunnen. Zorg er voor dat het in meerdere talen beschikbaar is.
 - o Toelichting: momenteel hebben de uitvoerende actoren die betrokken zijn bij het uitzettingsproces elk een eigen klachtenprocedure. Een vreemdeling weet vaak niet waarover geklaagd kan worden, en hoe en waar een klacht over een uitzetting kan worden ingediend. De klachtenprocedure moet zo laagdrempelig mogelijk gemaakt worden. Een algemeen klachtenformulier dat voor alle actoren geldt en vervolgens gericht kan worden aan de actor waar de klacht op is gericht, zal voor een vreemdeling een betere uitkomst bieden. Bij iedere uitzetting moet een informatiefolder aan de vreemdeling gegeven worden met uitleg over dat en hoe geklaagd kan worden.

8.3 Vervolg

Deze conclusies geven aanleiding tot diepgaander vervolgonderzoek naar de praktijk van uitzettingen vanuit het gezichtspunt van de betrokken vreemdelingen en nopen tot blijvend monitoren van het uitzetproces.

Uit de verhalen van vreemdelingen in het uitzetproces blijkt dat zij de uitzetting grotendeels gelaten ondergaan. Zij zijn zich niet bewust van hun rechten en zullen dus ook niet zelf klachten indienen: het is teveel moeite en het levert hen te weinig op. Maar doordat er geen klachten zijn, verbetert het proces ook niet.

Sinds twee jaar ondersteunt het Meldpunt vreemdelingen in detentie bij het indienen en onderbouwen van hun klachten. De ervaring van het Meldpunt is dat hierdoor ook DJI gestimuleerd wordt om zorgvuldiger te handelen en de Commissie van Toezicht om maatregelen zorgvuldiger af te wegen. Eenzelfde effect zou kunnen ontstaan als het Meldpunt ook klachten tijdens de uitzetting gaat ondersteunen.

Een neveneffect van het monitoren van uitzettingen is dat daardoor ook inzicht ontstaat in de aankomst van vreemdelingen in het herkomstland, en de vraag of zij veilig de luchthaven kunnen verlaten. Over de afloop van uitzettingen is tot nu toe immers slechts anekdotische informatie bekend.

Literatuurlijst

- Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (2015). *Medische zorg aan ongedocumenteerden: Aanbevelingen* (Rapport). Den Haag.
- Amnesty International Netherlands (2017). *Human rights in the context of forced returns – summary* (Rapport). Amsterdam.
- Commissie van Toezicht (2007). *Uitzettingen Koninklijke Marechaussee. Toepassing van geweld door de KMar bij uitzetting vreemdelingen* (Rapport). Utrecht: Commissie van Toezicht.
- De Commissie Medische zorg voor (dreigend) uitgeprocedeerde asielzoekers en illegale vreemdelingen. (2007). *Arts en vreemdeling* (Rapport). Utrecht: Pharos.
- Dienst Justitiële Inrichtingen (z.d.). *U heeft een klacht over DJI*. Laatst geraadpleegd op 29 september 2018 van <https://www.dji.nl/contact/u-heeft-een-klacht-over-dji/index.aspx>
- Dienst Terugkeer & Vertrek. (z.d.). [WEBSITE DT&V]. Laatst geraadpleegd op 31 januari 2019 van <https://www.dienstterugkeerenvertrek.nl/>
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (2011). *Solitary confinement of prisoners*. Strasbourg: Council of Europe.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. (2018). *Transport of detainees*. (Factsheet). Strasbourg: Council of Europe.
- Europees Sociaal Handvest. (2006, 1 juli). Laatst geraadpleegd op 24 september 2018 van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001800/2006-07-01>
- Grondwet. (1815, 24 augustus). Laatst geraadpleegd op 13 november 2018 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001840/2018-12-21>
- Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie. (2000, 18 december). Laatst geraadpleegd op 26 september 2018 van <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=NL>
- Inspectie Justitie en Veiligheid (2018a). *Toetsingskader Terugkeer en Vertrek*. (Rapport). Den Haag.
- Inspectie Justitie en Veiligheid (2018b). *Periodiek Beeld Terugkeer 2017* (Rapport). Den Haag
- Inspectie Sanctietoepassing (2012). *Detentiecentrum Rotterdam. Inspectierapport Doorlichting*. Den Haag.
- Inspectie Veiligheid en Justitie en Inspectie Gezondheidszorg (2014). *Toetsingskaders IVenJ en IGZ – Onderzoek Arrestantenzorg*.
- Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. (1990, 2 september). Laatst geraadpleegd op 30 oktober 2018 van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002508/2002-11-18>
- Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten. (1966, 16 december). Laatst geraadpleegd op 25 oktober 2018 van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001017/1979-03-11>
- Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten. (1976, 3 januari). Laatst geraadpleegd op datum van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001016/1979-03-11>
- Johannes Wier Stichting. (2013) *Gezondheidszorg en Mensenrechten*. (Rapport). Den Haag: Johannes Wier Stichting
- Johannes Wier Stichting. *Medisch beroepsgeheim*. (Website). Laatst geraadpleegd op 18 december 2018 van <https://www.johannes-wier.nl/bijzondere-dossiers/medisch-beroepsgeheim/>
- Jules Lobel, Peter Scharff Smith (ed) (2020): *Solitary Confinement: Effects, Practices, and Pathways toward Reform*, Oxford University Press
- Meldpunt Vreemdelingendetentie (2018). *Geboeid vervoer*. Rotterdam.
- Meldpunt Vreemdelingendetentie (2016). *Brand in detentiecentrum Rotterdam* (Rapport). Rotterdam.
- Meldpunt Vreemdelingendetentie (2018). *Visitatie* (Rapport). Rotterdam.
- Ministerie van Defensie (z.d.). *Klacht gedrag medewerker marechaussee*. Laatst geraadpleegd op 5 oktober 2018 van <https://www.defensie.nl/onderwerpen/klachten-en->

[schadeclaims/marechaussee](#)

- Staatsblad 2018, 157: Ambtsinstructie voor de politie, de Koninklijke marechaussee en andere opsporingsambtenaren
- Nationale ombudsman (2007). *Transparantie in presentaties. Over de presentatie van uitgeprocedeerde asielzoekers aan buitenlandse vertegenwoordigers* (Rapport). Den Haag, Ministerie van Justitie
- Nationale ombudsman (2011). *Rapport over een klacht over het College bescherming persoonsgegevens* (Rapport). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2012a). *Rapport over een klacht over de Dienst Terugkeer en Vertrek te Den Haag* (Rapport). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2012b). *Rapport betreffende een klacht over de Dienst Terugkeer en Vertrek te Den Haag* (Rapport). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2015a). *Hoe is jouw Zweeds?* (Rapport). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2015b). *Wel of geen opvang? Een onderzoek naar een klacht over de Dienst Terugkeer en Vertrek* (Rapport). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2015c). *Garandeer toegang medisch noodzakelijke zorg voor ongedocumenteerden* (Rapport). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2015d). *Onderzoek naar uitzettingsvluchten* (Rapport). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2016a). *Een onderzoek naar informatieverstrekking door de Dienst Terugkeer en Vertrek* (Rapport). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2016b). *Verdwenen spullen na gedwongen vertrek uit AZC*. (Advies). Den Haag.
- Nationale ombudsman (2016c). *Behoorlijkheidswijzer* (Behoorlijkheidswijzer). Den Haag.
- Onderzoeksraad voor veiligheid (2014). *Veiligheid van vreemdelingen*. (Rapport). Den Haag: Onderzoeksraad voor veiligheid.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. (2010, 2 maart). *Het vervoer van ingesloten en hun goederen*. Laatst geraadpleegd op 12 november 2018 van https://www.rsj.nl/binaries/advies-het-vervoer-van-ingesloten-en-hun-goederen_tcm26-26627.pdf
- United Nations Office of the High Commissioner (z.d.). Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. Laatst geraadpleegd op 6 januari 2019 van <https://www.ohchr.org/en/issues/health/pages/srrihealthindex.aspx>
- Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. (1948, 10 december). Laatst geraadpleegd op 8 januari 2019 van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001008/1948-12-10>
- Van Oostrom, A., Can, S., Van Luyn, F., Laan, A. & Blom, T. (2013). *Uitgezet* (Documentaireserie). Nederland: BNNVARA.
- Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie. (1957, 25 maart). Laatst geraadpleegd op 29 januari 2019 van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001506/2013-07-01>
- Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, Rome. (1950, 4 november). Laatst geraadpleegd op 20 november 2018 van <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001000/2010-06-10>
- Voorstel Wet Terugkeer en Vreemdelingenbewaring (2015), kamerstuk 34309-1
- Wergroep Gezondheid en Zorg in Vreemdelingendetentie (2015). *Isolatie in vreemdelingendetentie* (Rapport). Rotterdam en Amsterdam.
- Wet bescherming persoonsgegevens. (2001, 1 september). Laatst geraadpleegd op 5 november 2018 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0011468/2018-05-01>
- Wetboek van Strafvordering. (2002, 1 maart). Laatst geraadpleegd op 4 december 2018 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001926/2002-03-01>
- Wet op de beroepen in de individuele gezondheidszorg. (1993, 11 november). Laatst geraadpleegd op 11 december 2018 van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0006251/2019-01-01>

Bijlage 1: Vragenlijst

Achtergrondinformatie

- Land van herkomst
- Uitzetting vanuit welk detentiecentrum?
- Gesproken taal
- Afkomst
- Wanneer uitgezet
- Tijdstip vlucht

1. Het vervoer naar Schiphol

Voorbereiding vervoer

- Is de vreemdeling minimaal 48 uur voorafgaand aan het feitelijk vertrek op de hoogte gesteld van de uitvoer van het terugkeerbesluit en de wijze van uitvoering, inclusief het vertrektijdstip?
- Hoeveel uur van te voren voor het vertrek van de vlucht werd de vreemdeling gewekt?
- Werd vreemdeling tijdig gewekt zodat er gelegenheid was tot wassen, aankleden en ontbijten?
- Is de vreemdeling bij het verlaten van de verblijfslocatie voorzien van een lunchpakket en drinken (niet verpakt in glas of blik)?
- Staat vreemdeling op tijd klaar om het detentiecentrum te verlaten en naar Schiphol vervoerd te worden? (of andere luchthaven)
- Is alle bagage verpakt in tassen of koffers die geschikt zijn voor het vervoer in een vliegtuig en wordt op labels de personalia van de vreemdeling gemeld? (wordt gecontroleerd door de wagencommandant)
- Is gevraagd of de voor vervoer aangeboden vreemdeling ook degene is voor wie het vervoer is aangevraagd? (door naam, geboortedatum en bestemming te controleren)
- Is voordat vreemdeling vanuit een DC naar Schiphol wordt vervoerd, gefouilleerd?
Zo ja, door wie?
Zo ja, waren medewerkers van de DV&O bij de fouillering aanwezig?
- Werd fouillering gedaan door medewerker van hetzelfde geslacht?
- Waar is de vreemdeling in het transportbusje ingestapt?
- Was dit binnen of buiten detentie?
- Met hoeveel bewakers?
- Werden dwangmiddelen toegepast? (bijv. handboeien, broekstok?) Dus, van het detentiecentrum naar het vervoersbusje.

Toezicht vreemdeling/toepassing dwangmiddelen

- Is er gebruik gemaakt van een dwangmiddel?
- Op welk moment werd dwangmiddel toegepast?
- Hebben de medewerkers van de DV&O de vreemdeling geïnformeerd over het gebruik van de dwangmiddelen tijdens het vervoer?
- Werden dwangmiddelen toegepast voor of nadat een vreemdeling niet meewerkt en zich fysiek verzet?
- Door wie werden dwangmiddelen toegepast?
- Welke dwangmiddelen zijn toegepast?
- Is op de onder dwang gehouden vreemdeling permanent toezicht gehouden?
- Hebben de medewerkers van de DV&O gecommuniceerd en afspraken gemaakt over het afdoen van de boeien als vreemdeling het verzet zou staken? (of gedeeltelijk verwijderen van andere dwangmiddelen)
- Is het transportbusje gestopt voor het kopen, verkrijgen of nuttigen van consumpties of versnaperingen?

- Mocht vreemdeling tijdens het transport naar het toilet?

Aankomst op Schiphol

- Is de vreemdeling overgeplaatst van een voertuig zonder markeringen (Extra Beveiligd Vervoer) naar een voertuig met markeringen (DV&O voertuig)?
- Waar kwam de vreemdeling op Schiphol aan? (binnen of buiten het vliegveld?)
- Werd de vreemdeling bij aankomst op Schiphol direct overgedragen aan de KMar?
- Door hoeveel medewerkers van de KMar werd je begeleid?
- Waar werd je naartoe gebracht?
- Hoe kwam de vreemdeling terecht bij de KMar?
- Moest de vreemdeling door de publieke ruimte van het vliegveld lopen om aan de KMar overgedragen te worden?
- Met hoeveel medewerkers van de DV&O werd de vreemdeling begeleid om aan de KMar overgedragen te worden?

2. Het grondproces van KMar op Schiphol

Het grondproces van de KMar begint op het moment dat de vreemdeling door de medewerkers van DV&O aan de KMar wordt overgedragen op het vertrekcentrum op Schiphol.

Intake van de vreemdeling

- Is vreemdeling geboeid aan de KMar overgedragen?
- Is vreemdeling ontdaan van de boeien na overdracht aan KMar?
- Is vervolgens een bodycuff van de KMar aangebracht?
- Hebben de begeleiders van KMar zich direct gelegitimeerd ten overstaan van de vreemdeling als deze wordt overgedragen door de medewerkers van de DV&O? (door hun KMar ID bewijs te tonen en zich voor te stellen aan de vreemdeling)
- Hebben medewerkers van de KMar met de vreemdeling gesproken?
- Waar heeft de KMar met de vreemdeling over gesproken?
- Heeft na aankomst van de vreemdeling op het vertrekcentrum direct een veiligheidscontrole plaatsgevonden?
- Is de vreemdeling gefouilleerd? (Aan de kleren? Door zelfde geslacht?).
- Is deze controle uitgevoerd door dezelfde personen die de vreemdeling tijdens de reis hebben begeleid?
- Is de bagage van de vreemdeling gecontroleerd?
- Zijn geld en waardevolle voorwerpen van de vreemdeling ingepakt in een doorzichtige, gesealde tas die is voorzien van de naam van de vreemdeling?
- Is de identiteit en nationaliteit van de vreemdeling gecontroleerd? (aan de hand van het beschikbare reisdocument)
- Moest de vreemdeling wachten? En waar?
- Is samen met de vreemdeling gekeken of alle bagage/eigendommen aanwezig zijn?
- Was alles aanwezig of miste er iets?
- Is door de KMar geprobeerd ontbrekende bagage/eigendommen te herstellen?
- Zijn ingenomen voorwerpen uit bagage na de vlucht aan de vreemdeling geretourneerd?

Verblijf op het vertrekcentrum

- (Mochten de jongens samen wachten in een ruimte bij de KMar?)
- Wat waren de omstandigheden in de ophoudruimte? Was er een raam, stoelen, de ruimte kaal, koud/warm, speelgoed, wc?
- Is er gedurende de hele wacht iemand bij de vreemdeling geweest om toezicht te houden?
- Is daarbij de deur van de ophoudruimte open gebleven?
- Mocht de vreemdeling eten, drinken en naar het toilet gaan? (met of zonder toezicht?)

Gebruik van dwangmiddelen

- Zijn dwangmiddelen toegepast?
Zo ja, werden deze toegepast voor of nadat vreemdeling niet meewerkte aan de uitzetting?
- Welke dwangmiddelen zijn toegepast?
- Door wie werden dwangmiddelen toegepast? (mag alleen door medewerkers KMar)
- Is vreemdeling gesedeerd of is een dwangmiddel toegepast die de ademhaling belemmert?
- Zijn medewerkers van KMar in gesprek gebleven met vreemdeling over het dwangmiddel?
- Hoe lang werden deze dwangmiddelen toegepast?
- Zijn afspraken gemaakt met de vreemdeling over het moment waarop en de voorwaarden waaronder de dwangmiddelen werden toegepast?
- Zijn dwangmiddelen (gedeeltelijk) verwijderd nadat de vreemdeling het verzet staakte?

3. Vlucht en overdracht aan ontvangende autoriteiten

Het vluchtproces begint op het moment dat de vliegtuigdeuren sluiten en het vliegtuig klaar is voor vertrek

Begeleiding naar het vliegtuig

- Hoe is de vreemdeling van de Kmar locatie naar het vliegtuig gebracht?
- Is de vreemdeling voortdurend onder toezicht van een medewerker van de KMar?

Toezicht op de vreemdeling in het vliegtuig

- Hoeveel KMar-escorts begeleiden de vreemdeling in het vliegtuig?
- Dragen KMar-escorts een uniform of normale kleding?
- Worden er dwangmiddelen gebruikt?
Zo ja, welke?
- Is de vreemdeling geïnformeerd over de toepassing van de dwangmiddelen?
- Zijn medewerkers van de KMar in gesprek gebleven om mogelijk afspraken te maken over het (gedeeltelijk) verwijderen van de dwangmiddelen?
- Is de vreemdeling die onder dwang gehouden wordt tijdens de uitvoering van de terugkeeroperatie onder permanent toezicht van begeleiders?
- Waar is de vreemdeling in het vliegtuig ingestapt? (voor- of achterzijde van het vliegtuig)
- Op welk moment is de vreemdeling in het vliegtuig gestapt?
- Wordt bij het opgaan van de vliegtuigtrap door de medewerkers van de KMar continue lichamelijk contact gehouden met de vreemdeling?
- Waar zit de vreemdeling in het vliegtuig?
- Zit een begeleider direct naast de vreemdeling in het vliegtuig?
- Draagt de vreemdeling bij het opstijgen en tijdens de vlucht een veiligheidsgordel?
- Mocht de vreemdeling tijdens de vlucht eten en drinken?
- Heeft de vreemdeling een mes of vork gekregen tijdens de maaltijd?
- Heeft de vreemdeling een warm drankje gekregen?
- Wordt de vreemdeling bij toiletbezoek begeleid door de escorts van de KMar?
- Is van de norm afgeweken als de vreemdeling geheel meewerkte? (bijv. vreemdeling wil bij het raam zitten)
- Op welk moment is de vreemdeling uit het vliegtuig gestapt? (als eerst of als laatst)

Overdracht ontvangende autoriteiten

- Is de vreemdeling bij aankomst in het bestemmingsland overgedragen aan de autoriteiten van dat land?
- Is het reisdocument van de vreemdeling overhandigd aan de ontvangende autoriteiten?
- Worden de aangebrachte dwangmiddelen verwijderd voorafgaand aan de overdracht?
- (Was er voor de jongens adequate opvang beschikbaar?)

Overige vragen

- Gebruikt vreemdeling medicatie die geslikt moet worden of zijn er andere medische bijzonderheden?
- Waren de escorts daarvan op de hoogte?
- Zijn de overige passagiers in het vliegtuig via de bemanning ingelicht over de uitzetting?

Bijlage 2: Infographic Geboeid vervoer

Meldpunt
Vreemdelingendetentie

Geboeid vervoer

Vanuit vreemdelingendetentie worden mensen met vrijheidsbeperkende middelen zoals handboeien naar instanties buiten het detentiecentrum vervoerd. Dit mag niet, maar gebeurt toch. Hoe kan dat?

1 Om wie gaat het?

Bestuursrechtelijke vreemdelingen in detentie ter fine van uitzetting, dus niet wegens een strafbaar feit.

2 Wie doet het transport?

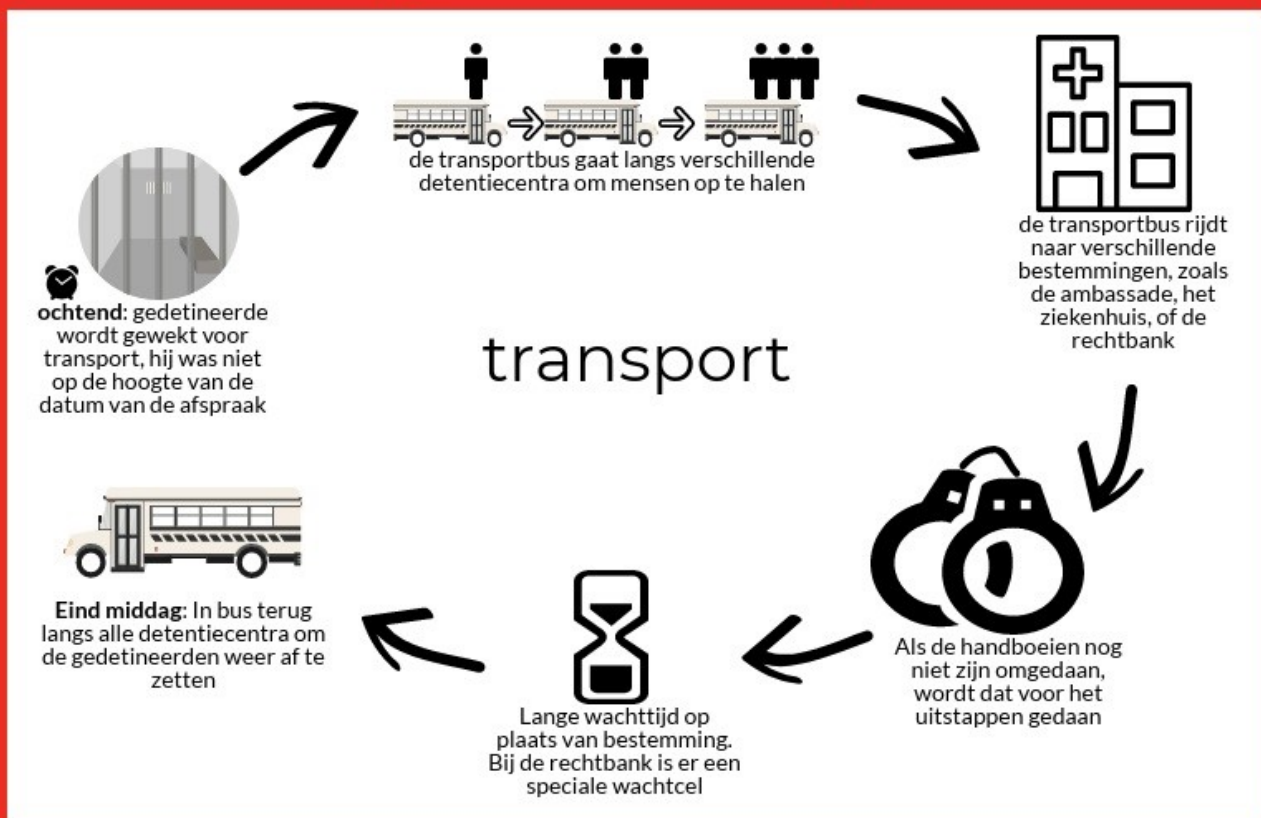

De Dienst Vervoer en Ondersteuning (DV&O) brengt gedetineerden naar afspraken buiten het detentiecentrum. Zoals naar een ziekenhuis, een ambassade of rechtbank.

3 Wat gebeurt er?

De vreemdelingen worden met handboeien vervoerd. Dit gebeurt voorafgaand, of vlak na het transport. Tijdens het betreden van de openbare ruimte blijven de handen geboeid.

4 Hoe vaak gebeurt het?

€10,-

Gedetineerden melden dat **elk transport** met handboeien gaat. Het lijkt **standaard protocol**, enkel bij hoge uitzondering worden er geen handboeien om gedaan. Het Meldpunt Vreemdelingendetentie heeft in de periode juni 2016 tot en met december 2017 geholpen met **21 officiële klachten** over geboeid vervoer. Tenminste **7 van deze klachten zijn gegrond** verklaard. De compensatie was meestal slechts €10,-. De overige klachten wachten nog op uitspraak of hebben een onbekende afloop.

5 Wat zijn de argumenten van de DV&O?

Het gaat om een publieke ruimte waardoor het risico tot onttrekking bestaat

Het is voor ons onduidelijk of het gaat om een bestuursrechtelijke vreemdeling of een strafrechtelijk gedetineerd persoon

Deze argumenten zijn onrechtmatig

6

Waarom mag het niet?

Vreemdelingen voelen zich:

Onbegrepen

Beschaamd

Gecriminaliseerd

Boos

Vernederd

Ik weiger om naar het ziekenhuis te gaan, want ik mag alleen als ik handboeien omdoe.

- E., 34 jaar,
Detentiecentrum Schiphol

Ik moest met handboeien om door het ziekenhuis lopen, waardoor iedereen naar me keek alsof ik een monster was. Kleine kinderen renden weg, oude mensen keken naar me alsof ik verschrikkelijk ben.

- M., 28 jaar,
Detentiecentrum Zeist

Wanneer ik vraag waarom zij mij handboeien omdoen, geven ze geen antwoord. Ik ben toch geen crimineel?!

- T., 31 jaar,
Detentiecentrum Rotterdam

Tijdslijn geboeid vervoer

2008

RSJ 15 februari 2008, 07/3110/GA
Belangenafweging noodzakelijk
voorafgaand aan geboeid vervoer.

Raad voor Strafrechtstoepassing
en Jeugdbescherming

2010

Ist september 2010
Afzien van handboeien in ziekenhuis
na afweging van de veiligheidsrisico's.

2010

RSJ 2 maart 2010, 09/1926/GA
Handboeien alleen bij gevaar voor
de veiligheid.

2011

RSJ 21 november 2011, 11/1555/GA
Steeds individuele belangen afwegen
of handboeien noodzakelijk zijn.

2012

25 juni 2012, adviesrapport RSJ
DV&O wil gaan werken met
'nee, tenzij...' principe.

2013

Nationale ombudsman, 3 oktober 2013
Aanbeveling om alleen geboeid te
vervoeren als het nodig is.

Staatssecretaris, 28 november 2013
Aanbeveling overgenomen van
Nationale Ombudsman.

2014 & 2015

CvT Zeist jaarrapportages
Systematisch gebruik van
handboeien wordt door de DV&O
als probleem aangekaart.

2016

CPT rapport bezoek Nederland,
maart 2016
Het gebruik van vrijheidsbeperkende
middelen tijdens vervoer is een
probleem.

2015, 2016 & 2017

KC2015/005, RSJ15/1604/GA,
DS2016/185, KC2017/331,
DS/2017/185,
Steeds een individuele afweging
maken voor noodzakelijkheid
gebodeid vervoer.

STOP het gebodeid vervoer van vreemdelingen

Juni 2019
Stichting LOS/ Meldpunt Vreemdelingendetentie
Hang 16
3011 GG Rotterdam

Dit rapport kwam tot stand met steun van de Remonstranten en Stichting Rotterdam